LIETUVOS BANKAS
EUROSISTEMA

Lietuvos ekonomikos apžvalga

2022 m. rugsėjis

Turinys

Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos **3**

1. Tarptautinė aplinka **6**

2. Eurosistemos pinigų politika **10**

1 intarpas. Sprendimo dėl palūkanų normų padidinimo motyvai ir poveikio kanalai 12

3. Realusis sektorius **14**

2 intarpas. Energijos tiekimo euro zonai sutrikimų poveikis Lietuvos ekonomikai 16

4. Darbo rinka **19**

3 intarpas. Darbuotojų trūkumo ir atlyginimų augimo tarpsektorinė analizė 23

5. Išorės sektorius **26**

6. Kainos **31**

4 intarpas. Kokie yra infliaciją lemiantys veiksniai ir ką jie sako apie infliacijos ir jos poveikio mažinimo priemonių tinkamumą? 34

7. Ekonomikos finansavimas **38**

8. Valdžios sektoriaus finansai **41**

Santrumpos **43**

ENERGIJOS IŠTEKLIŲ KAINŲ ŠOKAS VERČIA PERŽIŪRĖTI EKONOMINIO AUGIMO IR INFLIACIJOS PROGNOZES 2023 M.

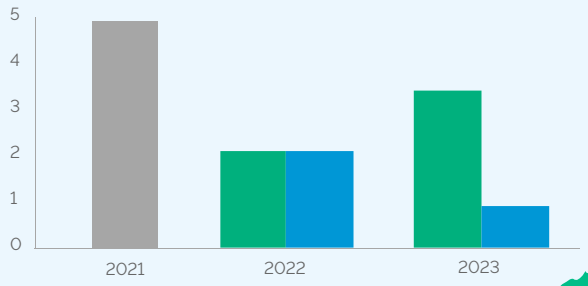
Ekonomikos raida bus prastesnė, nei anksčiau tikėtasi, o kainų augimas išliks pakylėtas ilgiau

Dėl įtemptos situacijos energijos išteklių rinkoje lėtėja Lietuvos ekonomikos augimas

Padidintas infliacijos prognozes daugiausia lemia pakilusios energijos kainos

Numatoma BVP raida

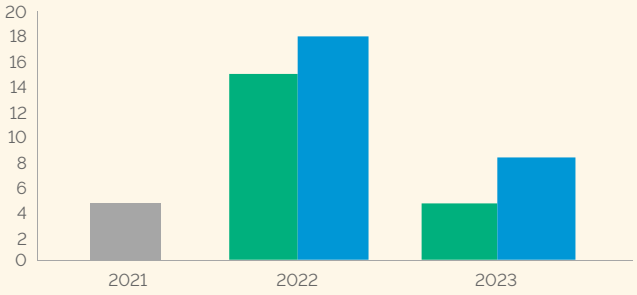
Proc., pokytis per metus

Numatoma infliacijos raida

Proc., pokytis per metus

BVP

EKSPORTAS
Eksporto raida nebus palanki dėl vangių investicijų, lėtėjančio paklausos augimo, nedidėsiančių rinkos dalių

VARTOJIMAS
Brangstantys energijos ištekliai, kylančios maisto kainos, normalizuojama pinigų politika ribos vartojimą

PRASTĖJANTIS PASITIKĖJIMAS IR INVESTICINĖ APLINKA

PRASTĖJANTYS VAROTOJŲ LŪKESČIAI

INFLIACIJA

ENERGIJA
Nutrauktas dujų tiekimas į ES, tebesitęsiančios sankcijos didins įtampą energijos išteklių rinkose

PRAMONĖS PREKĖS
Pakilusios gamintojų kainos veiks pramonės prekių kainų raidą

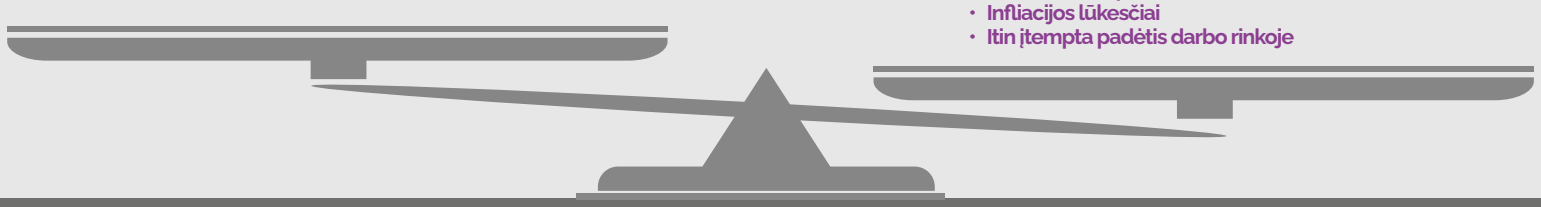
PASLAUGOS
Prislopus ekonominiam aktyvumui spaudimas paslaugų kainoms turėtų mažėti

MAISTO PREKĖS
Maisto kainos dar kils dėl itin padidėjusių energijos išteklių kainų

NEIGIAMAS EKONOMINĖS RAIDOS RIZIKŲ BALANSAS PABLOGĖJO

- Fiskalinės politikos sprendimai kovojant su padidėjusiomis energeijos kainoms
- Bendri sprendimai ES lygiu dėl energijos išteklių
- Spartesnis judėjimas prie žaliosios energetikos
- Palankios migracijos tendencijos

- Energijos žaliavų, ypač elektros, brangimas
- Energijos žaliavų tiekimo sutrikimai
- Numatomas sparčiau nei dabar lėtėjantis prekybos partnerių ekonomikos augimas
- Numatomas spartesnis nei dabar monetarinės politikos griežtinimas, finansinių sąlygų blogėjimas
- Didesnis neigiamas neapibrėžtumo poveikis
- ES mobilumo paketo iššūkiai
- Infliacijos lūkesčiai
- Itin įtempta padėtis darbo rinkoje

Rizikos vertinimas – sparčiai brangstančios energijos žaliavos turėtų stiprų neigiamą poveikį Lietuvos ekonomikai (plačiau skaitykite Lietuvos ekonomikos apžvalgoje)

Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos

2022 m. rugsėjo 26 d.

Rusijos karas prieš Ukrainą, atsinaujinusi pandemija Kinijoje ir dėl itin didelio infliacinio spaudimo daugelyje svarbiausių ekonomikų griežtinama pinigų politika slopina pasaulio ekonomikos plėtrą. Vasario pabaigoje prasidėję aktyvūs Rusijos karo prieš Ukrainą veiksmai reikšmingai padidino pagrindinių energijos ir maisto žaliavų kainas. Nors dalis jų grįžo iki lygių, artimų buvusiems prieš karo pradžią, kai kurių žaliavų, ypač gamtinių dujų, kainos ir toliau yra reikšmingai didesnės ir itin nepalankiai veikia Europos valstybių ekonomikos raidą. Dėl energijos generacijos trūkumo ir *Nord Pool* elektros biržoje taikomo algoritmo daugelyje Europos valstybių didelę galutinę elektros kainą lemia gamtines dujas naudojančios elektrinės, o tai kelia riziką konkurencingumui tarptautinėse rinkose. Kinijos nulinės tolerancijos politiką COVID-19 atžvilgiu lemia lėta populiacijos vakcinacija. Ji neigiamai veikia Kinijos vartojimą ir gamybos apimtį, todėl lėtėja šalies ekonomikos augimas, taip pat tai prisideda ir prie vis dar esančių trikdžių tiekimo grandinėse. Šie veiksniai nemenkai prisidėjo ir prie susiformavusio globalaus infliacinio šoko. Jis privertė didžiąją dalį išsivysčiusių ir besivystančių šalių centrinių bankų pradėti normalizuoti pinigų politiką. Tokie centrinių bankų veiksmai siunčia signalus, kad infliacijos lūkesčiams nebus leidžiama atitrūkti nuo kainų stabilumą atitinkančio infliacijos lygio net ir tuo atveju, jei jie turės slopinantį poveikį ekonominiam aktyvumui.

Rusijos karo prieš Ukrainą padariniai ir itin aukšta infliacija slopina Lietuvos ekonomikos aktyvumą. Lietuvos BVP 2022 m. antrąjį ketvirtį, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, sumažėjo 0,5 proc. Labiausiai prie tokios ekonomikos raidos prisidėjo reikšmingai sumažėjęs realusis prekių ir paslaugų eksportas – beveik 5 proc. mažesnis nei ankstesnį ketvirtį. Eksporto kryčiui didžiausią įtaką darė transporto paslaugų eksportą apribojusios sankcijos prekybai su Rusija ir Baltarusija, planiniam remontui uždaryta AB „ORLEN Lietuva" ir dėl sankcijų laikinai uždaryta AB „LIFOSA". Dėl itin didelės infliacijos reikšmingai sumenko ir namų ūkių vartojimas. Jis, net ir esant gana palankiai namų ūkių disponuojamųjų pajamų raidai, buvo daugiau nei 2,5 proc. mažesnis nei ankstesnį ketvirtį. Karas ir spartėjantis kainų augimas blogino namų ūkių nuotaikas ir lūkesčius, o tai dar labiau mažino namų ūkių norą vartoti. Pavyzdžiui, vartotojų pasitikėjimo rodiklis šių metų rugpjūčio mėn. buvo artimas žemiausiam lygiui per pastarąjį dešimtmetį. Tolesnius Lietuvos ekonomikos raidos sunkumus rodo ir kiti naujausi didesnio dažnio rodikliai. Verslo nuotaikos po reikšmingo pablogėjimo kovo mėn. jau bene pusmetį tebėra reikšmingai nepakitusios. O iš kas mėnesį skelbiamų didžiausių ekonomikos sektorių – pramonės, statybos, prekybos ir paslaugų – įmonių apyvartų duomenų birželio–liepos mėn. matyti aktyvumo mažėjimo ženklų. Šiuos nepalankius veiksnius tik iš dalies gali atsverti prognozuojamas dešimtadaliu didesnis šių metų žemės ūkio derlius.

2022 m. antrąjį ketvirtį įtampa darbo rinkoje nesumažėjo. Šiuo laikotarpiu užimtųjų skaičius reikšmingai didėjo. Ypač daugėjo samdomųjų darbuotojų, tačiau taip pat reikšmingai padidėjo savarankiškai dirbančiųjų dalis. Užimtųjų šuolį šalyje lėmė stipriai išaugusi darbo jėga, ypač moterų. Tai sietina su itin palankiu grynosios migracijos balansu. Šių metų sausio–rugpjūčio mėn. į Lietuvą atvyko apie 43 tūkst. daugiau gyventojų, nei iš jos išvyko. Tikėtina, kad didžiąją dalį imigrantų sudaro karo pabėgėliai iš Ukrainos, kurie sėkmingai integruojasi į Lietuvos darbo rinką. Spartus darbo jėgos augimas nepadidino nedarbo lygio, jis šių metų antrąjį ketvirtį sumažėjo iki 5,2 proc. – paskutinį kartą toks mažas nedarbo lygio rodiklis Lietuvoje fiksuotas prieš pasaulinę finansų krizę 2008 m. Mažėjant nedirbančių asmenų ir didėjant darbuotojų samdai, šalyje neblėsta darbuotojų stygiaus problemos. 2022 m. antrojo ketvirčio laisvų darbo vietų statistika rodo, kad darbuotojų pasiūla ir toliau nepasiveja didėjančios paklausos, tad situacija šalies darbo rinkoje vis dar yra itin įtempta: laisvų darbo vietų lygis (laisvų ir visų darbo vietų santykis) sudarė 1,9 proc. ir beveik nenusileido 2008 m. trečiąjį ketvirtį ir 2022 m. pirmąjį ketvirtį registruotam 2 proc. rekordui. Nepakankama darbuotojų pasiūla ir didelė jų paklausa turi reikšmingą poveikį sparčiam, beveik 14 proc. metiniam atlyginimų augimui. Vis dėlto augančios energijos sąnaudos greičiausiai pradeda riboti įmonių galimybes itin sparčiai kelti atlyginimus. Remiantis *Sodros*

kas mėnesį skelbiamais darbo pajamų duomenimis (pagal sezoniškumą pakoreguoti), gegužės–liepos mėn. darbo pajamų augimas reikšmingai sulėtėjo.

Lietuvos ekonomikos raidai artimiausiais metais didžiausią įtaką darys Rusijos karo prieš Ukrainą padariniai ir tolesnė jo eiga. Šio veiksnio pobūdis lemia, kad šiuo metu šalies ekonomikos prognozes gaubia itin didelis neapibrėžtumas. Itin dideli energijos žaliavų kainų, ypač gamtinių dujų, svyravimai nepalankiai veikia tiek namų ūkių, tiek verslo nuotaikas ir lūkesčius, o tai lemia atsargesnį namų ūkių vartojimą ir riboja įmonių norą investuoti. Tai slopins tiek Lietuvos, tiek pagrindinių prekybos partnerių ekonomikos augimą. Numatoma, kad lietuviškų prekių ir paslaugų paklausa užsienio rinkose 2022 m. mažės ir, nors tikimasi, kad nuo 2023 m. pradžios ji pradės atsigauti, tačiau prieš Rusijos invaziją į Ukrainą buvusio lygio 2023 m. nepasieks. Tokia išorės paklausos raida kartu su neigiamu didelių energijos kainų poveikiu konkurencingumui labiausiai prisidės prie vangesnės eksporto plėtros. Mažiau palanki eksportuojančiojo sektoriaus raida yra vienas svarbiausių veiksnių, lemsiančių menkesnę, nei anksčiau buvo tikimasi, investicijų raidą, ypač 2022 m. Vis dėlto numatomas reikšmingas valdžios investicijų padidinimas ir įmonių poreikis mažinti su elektra ir iškastiniu kuru susijusias sąnaudas sudarys sąlygas investicijoms augti tiek šiais, tiek ir kitais metais. Ilgiau, nei anksčiau manyta, užsibūsiantis infliacinis spaudimas ribos vidaus vartojimą ne tik pagrindinėse prekybos partnerėse, bet ir Lietuvoje. Nors nominalusis darbo užmokestis ir toliau kils, tačiau dėl padidėjusios infliacijos realusis darbo užmokestis tiek 2022 m., tiek 2023 m. mažės. Tai kartu su numatomu pinigų politikos normalizavimu, lemsiančiu palūkanų normų padidėjimą, bus pagrindiniai veiksniai, ribosiantys Lietuvos namų ūkių vartojimo augimą 2022 m. ir jo sumažėjimą 2023 m. Pažymėtina, kad į tokį namų ūkių vartojimo raidos vertinimą yra įtrauktos tik iki šių metų rugpjūčio 31 d. Vyriausybės priimtos infliacijos ir aukštų energijos kainų pasekmių mažinimo priemonės. Vyriausybei apsisprendus dėl papildomų priemonių, namų ūkių vartojimo raida būtų palankesnė.

Prognozuojama, kad Lietuvos realusis BVP 2022 m. padidės 2,1, o 2023 m. – 0,9 proc. Kartu pažymėtina, kad tokią Lietuvos ekonomikos raidos prognozę lydi itin didelis neapibrėžtumas, o šiuo metu stebimų rizikų balansas yra dar labiau neigiamas, nei buvo birželio mėn. paskelbtų prognozių metu, t. y. yra reikšmingai didesnė tikimybė, kad ateityje ekonomikos raidos prognozės gali būti sumažintos, nei padidintos. Išsipildžius itin nepalankioms rizikoms, šalies ekonomikos augimas 2023 m. galėtų būti iki 3,8 proc. punkto lėtesnis, o infliacija – iki 5,1 proc. punkto didesnė, nei numatoma pagal pagrindinį scenarijų.

Išsipildžius rizikoms, susijusioms su dujų tiekimu, padidėjo spaudimas infliacijai. Rusijai apribojus dujų tiekimą Europai, rugpjūčio mėn. dujų kainos rinkoje buvo daugiau nei penkis kartus didesnės nei tuo pačiu laikotarpiu prieš metus. Kadangi dujos yra naudojamos elektrai ir šilumos energijai gaminti, tai labai padidino elektros ir šilumos energijos kainas. Be to, pabrangus dujoms, labai išaugo kietojo kuro, kurį daugiausia sudaro malkos, kaip alternatyvaus energijos šaltinio, paklausa. Tai dar labiau paskatino jau ir anksčiau sparčiai kilusių kietojo kuro kainų augimą – rugpjūčio mėn. kietojo kuro kainos per metus pakilo 166 proc. Prognozuojama, kad šiemet energijos kainos vartotojams kils vidutiniu 56 proc. metiniu tempu. Kitais metais energijos kainų augimas sumažės, tačiau jis ir toliau bus vienas iš pagrindinių infliaciją lemiančių veiksnių. Apskritai, energijos kainų prognozių peržiūra tiek 2022 m., tiek 2023 m. turėjo didžiausią įtaką infliacijos prognozių peržiūrai. Kalbant apie maisto kainas, kurių augimas pastaraisiais mėnesiais reikšmingai prisidėjo prie infliacijos, pažymėtina, kad jas taip pat veiks pasikeitusi situacija energijos išteklių rinkose. Nors rugpjūčio mėn. maisto žaliavų kainos pasaulyje sumažėjo ir buvo jau tik 8 proc. didesnės nei tuo pačiu laikotarpiu prieš metus, tačiau, įvertinus tai, kad žaliavų kainų pokyčiai vartotojus pasiekia ne iš karto, ir tai, kad maisto prekių savikainą reikšmingai veikia itin padidėjusios energijos išteklių kainos, prognozuojama, kad šiemet maisto kainos kils vidutiniu 21 proc. metiniu tempu, o kitais metais maisto kainų augimas sumažės, tačiau vis dar bus pakankamai spartus ir sudarys 10 proc. O grynosios infliacijos komponenčių – pramonės prekių ir paslaugų – augimas rugpjūčio mėn. stabilizavosi. Prislopęs ekonomikos augimas mažins spaudimą grynajai infliacijai, tačiau konkrečiai pramonės prekių atveju augimą palaikys reikšmingai padidėjusios gamintojų produkcijos kainos –

rugpjūčio mėn. apdirbamosios gamybos, išskyrus rafinuotus energijos produktus, gamintojų kainos buvo 30 proc. didesnės nei prieš metus. Taigi, nors šiuo metu kai kurių žaliavų, pavyzdžiui, naftos, maisto ir metalų, kainos pasaulinėse rinkose yra sumažėjusios, palyginti su piku, pasiektu prasidėjus karui, tačiau į rekordines aukštumas pakilusios energijos išteklių kainos sparčiau didins tiek energijos kainas vartotojams, tiek kitų vartojimo prekių ir paslaugų savikainą. Atsižvelgiant į tai, prognozuojama, kad vidutinė metinė infliacija 2022 m. sudarys 18,3, o 2023 m. – 8,4 proc.

Numatoma Lietuvos ekonomikos raida

	2022 m. rugsėjo mėn. prognozė[a]			2022 m. birželio mėn. prognozė		
	2021	2022[b]	2023[b]	2021	2022[b]	2023[b]
Kainų ir sąnaudų kaita (%, pokytis per metus)						
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI	4,6	18,3	8,4	4,6	15,2	4,6
Bendrojo vidaus produkto defliatorius[c]	6,6	16,6	6,8	6,6	15,2	5,0
Darbo užmokestis	10,6	12,7	6,3	10,6	11,9	8,1
Importo defliatorius[c]	11,6	22,2	4,4	11,6	19,9	4,5
Eksporto defliatorius[c]	5,7	15,4	6,8	5,7	13,7	5,6
Ekonominis aktyvumas (palyginamosiomis kainomis; %, pokytis per metus)						
Bendrasis vidaus produktas[c]	4,9	2,1	0,9	4,9	2,1	3,4
Privačiojo vartojimo išlaidos[c]	7,3	1,0	–0,8	7,3	5,4	3,8
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos[c]	0,6	0,3	0,0	0,6	1,5	–1,3
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas[c]	7,0	3,0	3,4	7,0	4,1	3,5
Prekių ir paslaugų eksportas[c]	15,9	6,4	1,6	15,9	7,4	2,9
Prekių ir paslaugų importas[c]	19,4	7,5	1,3	19,4	9,8	2,8
Darbo rinka						
Nedarbo lygis (vidutinis metinis; %, palyginti su darbo jėga)	7,1	6,3	7,1	7,1	7,3	7,2
Užimtųjų skaičius (%, pokytis per metus)[d]	1,2	4,0	–0,6	1,2	0,6	0,3
Išorės sektorius (%, palyginti su BVP)						
Prekių ir paslaugų balansas	4,2	–1,3	0,9	4,2	–1,9	–0,9
Einamosios sąskaitos balansas	1,3	–6,6	–2,1	1,2	–4,5	–3,8
Einamosios ir kapitalo sąskaitų balansas	2,7	–4,7	–0,2	2,7	–2,5	–1,8

[a] Makroekonominių rodiklių prognozės parengtos remiantis tarptautinės aplinkos prielaidomis, sudarytomis pagal informaciją, paskelbtą iki 2022 m. rugpjūčio 22 d., ir kitais duomenimis bei informacija, paskelbta iki 2022 m. rugpjūčio 31 d.
[b] Prognozė.
[c] Pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką.
[d] Nacionalinių sąskaitų duomenys; užimtųjų skaičius apibrėžiamas pagal vidaus koncepciją

1. Tarptautinė aplinka

Pasaulio ekonomika šiuo metu susiduria su naujais sukrėtimais, dėl kurių 2021 m. 6,1 proc. siekęs augimo tempas pagal pagrindinį TVF scenarijų šiemet turėtų sulėtėti beveik per pusę – iki 3,2, o 2023 m. siekti 2,9 proc.[1] Pirmiausia, Rusijos agresija prieš Ukrainą lėmė didesnes žaliavų kainas[2] ir geopolitinį neapibrėžtumą. Antra, Kinija ir toliau COVID-19 atžvilgiu vykdo nulinės tolerancijos politiką, kuri prisideda prie besitęsiančių trikdžių pasaulinėse tiekimo grandinėse. Ši politika bei stipriai įsiskolinęs šalies NT sektorius kelia lėtesnio ekonomikos augimo ir finansinio stabilumo rizikas. Trečia, didžioji dauguma išsivysčiusių ir besivystančių ekonomikų centrinių bankų normalizuoja pinigų politikas, taip griežtindami finansines sąlygas. Be to, TVF vertinimu, šalia šių tendencijų pasaulio ekonomikos raida susiduria su reikšmingomis rizikomis[3], viena iš jų – rusiškų dujų tiekimo į Europą sustabdymas – jau materializavosi. Todėl pasaulio ekonomikos raida šiais metais gali būti iki 0,6 proc. punkto lėtesnė, negu numatyta pagal pagrindinį scenarijų[4].

Vasario pabaigoje prasidėję aktyvūs Rusijos karo prieš Ukrainą veiksmai reikšmingai padidino pagrindinių energijos bei maisto žaliavų kainų kintamumą ir neigiamai veikia pasaulio ekonomikos raidą. Nors žaliavų kainų augimas stabilizavosi (žr. Error! Reference source not found. **pav.), tačiau neapibrėžtumas dėl tolesnės jų raidos vis dar yra.** Vidutinė Europos dujų kaina 2022 m. antrąjį ketvirtį siekė 101 Eur/MWh ir daugiau nei keturis kartus viršijo vidutinę 2021 m. antrojo ketvirčio kainą[5]. Rusijai sustabdžius dujų tiekimą į Europą, pagal ECB pateikiamą alternatyvų scenarijų jų kaina 2022 m. turėtų padidėti iki 202 Eur/MWh[6]. Vis dėlto svarbu pabrėžti, kad pagal šį scenarijų nėra numatomos galimybės pakeisti dujas iš Rusijos, nors iki šiol pakeičiamumas buvo užtikrinamas gana sėkmingai[7]. Situacija naftos rinkoje, prasidėjus Rusijos agresijai, buvo panaši – 2022 m. antrąjį ketvirtį *Brent* žalios naftos kaina vidutiniškai sudarė apie 113, o vidutinė 2021 m. tą patį ketvirtį kaina siekė 69 JAV dol. už barelį[8]. Trečiojo ketvirčio pradžioje dėl stiprėjančio JAV dolerio kurso ir prastėjančių globalios ekonomikos raidos perspektyvų *Brent* žalios naftos kaina sugrįžo į vasario pabaigoje buvusį lygį. Artimiausioje ateityje naftos rinkoje prognozuojamas stabilumas[9]. Pirmais mėnesiais po Rusijos invazijos taip pat buvo būdingas itin didelis netikrumas dėl pakankamos kviečių pasiūlos[10]. Vis dėlto birželio–rugpjūčio mėn. kviečių kainos krito (apie 60 % nuo kovo–gegužės mėn. piko) ir sugrįžo į prieš aktyvių karo veiksmų pradžią buvusį lygį. Prie mažėjančių kainų iš dalies prisidėjo neblogo derliaus perspektyvos bei Ukrainos ir Rusijos susitarimas (tarpininkaujant Jungtinėms Tautoms ir Turkijai), užtikrinantis dalinį žaliavos eksportą iš karo niokojamos šalies.

[1] Tarptautinis valiutos fondas, WEO Update, 2022 m. liepos mėn.

[2] Pavyzdžiui, CRB žaliavų indekso vertė 2022 m. rugsėjo pradžioje buvo apie 17 proc. didesnė negu 2022 m. sausio pradžioje, o S&P GSCI žaliavų indeksas per tą patį laikotarpį padidėjo apie 11 proc.

[3] Kitos TVF įvardytos rizikos pasaulio ekonomikos plėtrai: geopolitinė eskalacija, susijusi su karo veiksmais Ukrainoje, galėtų išprovokuoti naują įtampą pasaulinėse tiekimo grandinėse; naujos COVID-19 atmainos verstų vėl įvesti ribojimus ekonominėms veikloms; galimas infliacijos lūkesčių atitrūkimas skatintų centrinius bankus dar sparčiau didinti palūkanų normas ir skatintų griežtinti finansines sąlygas.

[4] Tarptautinis valiutos fondas, WEO Update, 2022 m. liepos mėn.

[5] Tarptautinis valiutos fondas, WEO Update, 2022 m. liepos mėn.

[6] ECB makroekonominės prognozės, 2022 m. rugsėjo mėn.

[7] Neeiliniame Transporto, telekomunikacijų ir energetikos tarybos posėdyje Europos Komisijos pateikta informacija.

[8] Energy Information Administration duomenys.

[9] ECB makroekonominės prognozės, 2022 m. rugsėjo mėn.

[10] Kviečiai sudaro apie 20 proc. pasaulyje suvartojamų kalorijų.

Žaliavų kainos stabilizavosi, nors tebėra pakilusios.

1 pav. S&P GSCI žaliavų indekso[11] raida

Šaltiniai: *Yahoo Finance* ir Lietuvos bankas.

Euro zona yra reikšmingai paveikta Rusijos agresijos prieš Ukrainą sukelto energijos, ypač dujų, kainų šuolio. Prognozuojama, kad 2022 m. jos ekonomikos augimas sieks 3,1 proc., o 2023 m. ir 2024 m. numatoma atitinkamai 0,9 ir 1,9 proc. ekonomikos plėtra. Šiais metais vidutinė metinė infliacija pinigų sąjungoje turėtų siekti 8,1 proc. (didžiausia nuo euro zonos įkūrimo), tačiau 2023 m. tikimasi jos sulėtėjimo iki 5,5, o 2024 m. - iki 2,3 proc.[12] Nors infliacinis spaudimas dėl naftos ir maisto kainų turėtų stabilizuotis, tačiau tolesnę infliacijos raidą gaubia didelis netikrumas dėl nutrūkusio dujų tiekimo iš Rusijos. Svarbu ir tai, kad grynoji infliacija euro zonoje liepos mėn. padidėjo iki 4,0 proc., o tai reiškia, kad pakilusių žaliavų ir energijos kainų poveikis vis labiau matomas ir iš įvairių galutinių prekių ir paslaugų kainų pokyčių[13]. Išaugusi infliacija lemia prastėjančius namų ūkių lūkesčius dėl tolesnės ekonomikos raidos, pirkimo vadybininkų indeksai (PVI) signalizuoja tiek apie pramonės, tiek apie paslaugų sektoriaus lėtesnį augimą. Be to, dėl silpnėjančio euro JAV dolerio atžvilgiu ir išaugusių importuojamos energijos kainų manoma, kad grynasis eksportas 2022 m. neprisidės prie ekonomikos augimo[14]. Nepaisant šių neigiamų veiksnių, euro zonos ekonomikos augimui teigiamą įtaką darys istoriškai žemas nedarbo lygis (6,6 %, liepos mėn. duomenimis) ir investuojamos Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės lėšos.

Nepaisant didelių iššūkių užtikrinant energijos, visų pirma, dujų, pakankamą tiekimą ir padidėjusių energijos kainų neigiamos įtakos ekonomikos raidai, prognozuojama, kad Vokietijos BVP šiais metais padidės 1,2 proc., nors recesijos tikimybė yra reikšminga ir siekia 25 proc.[15] Vokietijos vartotojų pasitikėjimo indeksas (angl. *Consumer Climate Indicator*) rugpjūčio mėn. yra žemesniame taške nei COVID-19 pandemijos pradžioje, o gamybos sektoriaus PVI nuosekliai mažėja

[11] S&P GSCI žaliavų indekso svoriai: energijos žaliavos (61,7 %), industriniai metalai (10,65 %), brangieji metalai (4,5 %), žemės ūkio žaliavos (15,88 %), galvijai (7,25 %). Šiame indekse didesnį svorį sudaro energijos žaliavos nei, pavyzdžiui, Dow Jones-UBS žaliavų indekse.

[12] ECB makroekonominės prognozės, 2022 m. rugsėjo mėn.

[13] Tarptautinis valiutos fondas, WEO Update, 2022 m. liepos mėn.

[14] ECB makroekonominės prognozės, 2022 m. rugsėjo mėn.

[15] Tarptautinis valiutos fondas, WEO Update, 2022 m. liepos mėn.

nuo 2022 m. vasario mėn. Dėl didelės priklausomybės nuo importuojamų energijos išteklių[16] Vokietijos einamoji sąskaita šių metų gegužės mėn. tapo neigiama pirmą kartą per pastaruosius du dešimtmečius.

Dėl nulinės tolerancijos politikos COVID-19 atžvilgiu ir įsiskolinusiame NT sektoriuje kylančių problemų Kinijos ekonomika 2022 m. turėtų augti 3,3 proc. – lėčiausiu tempu nuo 2020 m.[17] Nulinės tolerancijos politiką COVID-19 atžvilgiu lemia lėta populiacijos vakcinacija. Pavyzdžiui, tik 51 proc. gyventojų, vyresnių kaip 80 m., yra pasiskiepiję abiem vakcinos dozėmis. Tikimasi, kad šalies valdantieji ir toliau laikysis šio politikos kurso, o jo koregavimas yra mažai tikėtinas bent iki komunistų partijos suvažiavimo šių metų spalio mėn.[18] Tokia COVID-19 politika neigiamai veikia Kinijos vartojimą ir gamybos apimtį, todėl lėtėja šalies ekonomikos augimas. Be to, susiduriama ir su struktūriniais iššūkiais bei rizika finansiniam stabilumui dėl įsiskolinusio NT sektoriaus, stagnuojančios jo raidos[19]. Svarbu tai, kad pasaulio ekonomikos augimo sulėtėjimas, kuriam svarią įtaką daro ir Kinija, prisideda prie naftos bei kitų žaliavų kainų mažėjimo[20]. Tokios tendencijos gali prisidėti prie grynojo eksporto rodiklių gerėjimo ir infliacijos augimo lėtėjimo nuo naftos ir kitų žaliavų importo priklausančiose ekonomikose. Kita vertus, nulinės tolerancijos politika COVID-19 atžvilgiu[21] taip pat prisideda prie vis dar esančių trikdžių tiekimo grandinėse ir perteklinės paklausos, kuri ir toliau pasireiškia, pavyzdžiui, JAV[22]. Tad Kinija pasaulio ekonomikos raidai daro tiek infliacinį, tiek defliacinį poveikį.

Globalus infliacinis šokas verčia didžiąją dalį išsivysčiusių ir besivystančių šalių centrinių bankų normalizuoti pinigų politiką (žr. Error! Reference source not found. **pav.), o tai trumpuoju laikotarpiu lėtina ekonomikos augimą.** TVF duomenimis, 2021 m. pabaigoje–2022 m. pradžioje dauguma pasaulio centrinių bankų pradėjo griežtinti pinigų politiką nemažėjant infliaciniam spaudimui[23]. Nepaisant to, TVF vertinimu, išsivysčiusiose ekonomikose realusis palūkanų lygis dėl sparčiai didėjančios infliacijos vis dar yra mažesnis nei prieš prasidedant COVID-19 pandemijai, o finansinės sąlygos nėra labai griežtos[24]. Vis dėlto dauguma pasaulio centrinių bankų savo pinigų politikos sprendimais pasiuntė labai aiškius signalus, kad infliacijos lūkesčiams nebus leidžiama atitrūkti nuo kainų stabilumą atitinkančio infliacijos lygio, taip užtikrinant makroekonominį stabilumą vidutiniu ir ilguoju laikotarpiais. Dėl to galima tikėtis, kad ir toliau bus priimami kainų stabilumui vidutiniu ir ilguoju laikotarpiais užtikrinti būtini sprendimai.

[16] Nuo karo veiksmų pradžios (iki gegužės mėn.) Vokietija rusiškos naftos importą sumažino nuo 35 iki 12, anglies – nuo 50 iki 8 proc. Šalis ir toliau yra reikšmingai priklausoma nuo dujų iš Rusijos tiekimo– jos sudaro 35 proc. (karo pradžioje sudarė 55 %) viso dujų importo.

[17] Remiantis TVF, į laiko eilutę neįtraukiant pandeminių 2020 m., 3,3 proc. metinis Kinijos ekonomikos augimo tempas yra lėčiausias per keturis dešimtmečius.

[18] Europos Komisijos makroekonominės prognozės, 2022 m. liepos mėn.

[19] Liepos mėn. duomenimis, Kinijos naujos statybos NT kainos mažėjo trečią mėnesį iš eilės. NT Kinijoje yra svarbiausia turto kaupimo (angl. *store of wealth*) forma, todėl krintančių kainų poveikis multiplikuojasi į mažėjantį namų ūkių vartojimą ir verslo investicijas. Be to, finansų įmonės NT naudoja kaip užstatą, todėl jo vertės kritimas gali kelti įtampą ir finansų sektoriuje.

[20] Pavyzdžiui, sumažėjo vario, cinko, nikelio, aliuminio ir t. t. kainos.

[21] Remiantis šia politika, griežtos karantino priemonės yra paskelbiamos miestų ar net regionų lygiu, jeigu yra identifikuojamas COVID-19 židinys.

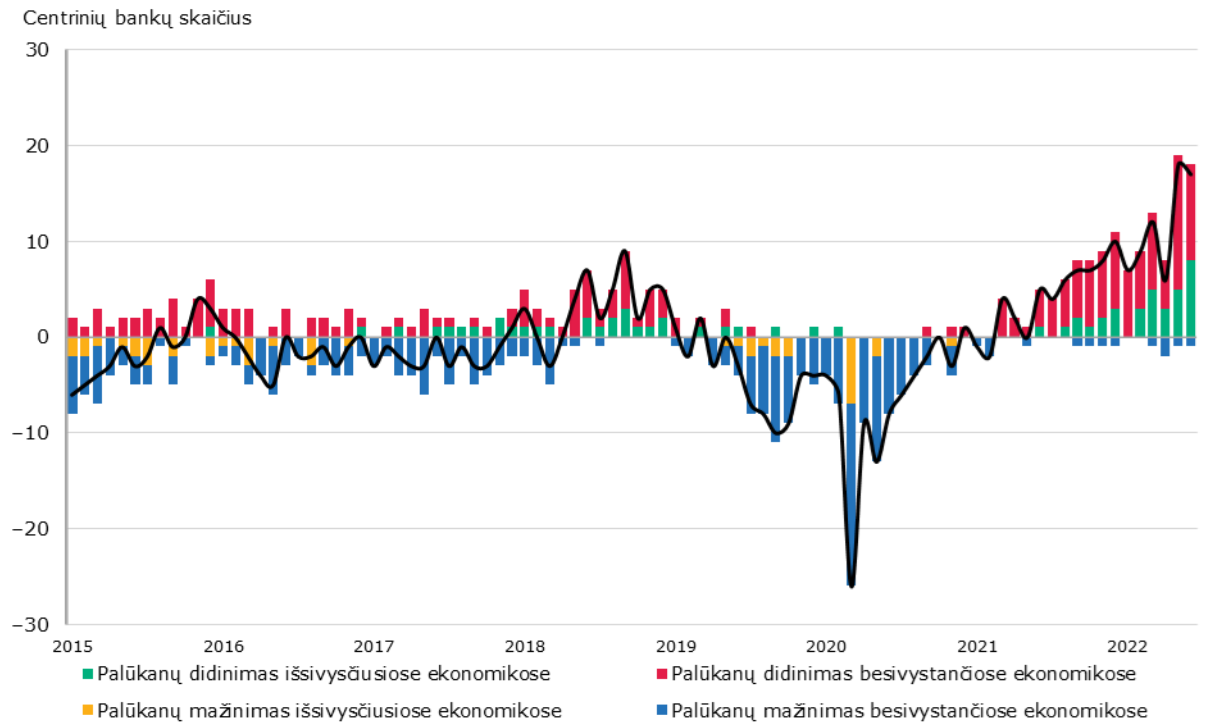
[22] JAV federalinio rezervo sistemos pirmininko Jerome H. Powell kalba.

[23] Tarptautinių atsiskaitymų banko (BIS) 2022 m. metinėje ataskaitoje nurodoma kad, šių metų birželio mėn. 85 proc. išsivysčiusių pasaulio ekonomikų infliacija siekė 5 proc. arba daugiau.

[24] Tarptautinis valiutos fondas, WEO Update, 2022 m. liepos mėn.

Pinigų politika pradėjo griežtėti daugumoje pasaulio ekonomikų.

2 pav. Pinigų politikos sprendimai išsivysčiusiose ir besivystančiose pasaulio ekonomikose

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir TVF.
Pastabos: neigiamas skaičius grafike vaizduoja palūkanas mažinusių bankų skaičių, juoda linija – skirtumą tarp palūkanas didinusių ir mažinusių bankų. Duomenų eilutė baigiasi 2022 m. birželio mėn.

Dėl sparčiai didėjančios infliacijos ir pinigų politikos normalizavimo JAV ekonomikos augimas 2022 m. sulėtės ir turėtų siekti 2,3 proc., nors dar balandžio mėn. pateiktose TVF prognozėse JAV buvo numatomas 3,7 proc. augimas. Nuo šių metų kovo mėn. JAV centrinis bankas didino palūkanas kiekviename pinigų politikos posėdyje, birželio ir liepos mėn. – po 0,75 proc. punkto (retos spartos normalizavimas). Šiuo metu tikslinė palūkanų norma (angl. *federal funds target rate*) yra pasiekusi 2,25–2,5 proc. Tai slopins namų ūkių vartojimą, sudarantį apie 70 proc. JAV BVP. Be to, spartus pinigų politikos normalizavimas stiprina JAV dolerį – dolerio indeksas, matuojantis valiutos vertę kitų[25] valiutų atžvilgiu, yra didžiausias nuo 2002 m. Ši tendencija mažina JAV eksportą ir didžiausių šalies įmonių pajamas. Vis dėlto ekonomikos augimą turėtų palaikyti stipri darbo rinka (liepos mėn. duomenimis, nedarbas sudarė 3,5 %), namų ūkių turimos santaupos[26] ir vyriausybės investicijos į atsinaujinančiuosius energijos šaltinius priėmus infliacijos mažinimo aktą.

[25] JAV dolerio indeksas matuoja jo vertę valiutų krepšelio atžvilgiu, kurį sudaro: euras (57,6 %), jena (13,6 %), svaras sterlingų (11,9 %), Kanados doleris (9,1 %), Švedijos krona (4,2 %) ir Šveicarijos frankas (3,6 %).

[26] Tarptautinis valiutos fondas, WEO Update, 2022 m. liepos mėn.

2. Eurosistemos pinigų politika

Per pastarąjį pusmetį ECB valdančioji taryba priėmė reikšmingus sprendimus, siekdama paspartinti pinigų politikos normalizavimą. Vis didėjanti infliacija euro zonoje ir perspektyvos dėl aukštesnės infliacijos ateityje paskatino toliau normalizuoti pinigų politiką tam, kad infliacija vidutiniu laikotarpiu grįžtų į 2 proc. lygį. Per birželio mėn. posėdį nuspręsta nuo liepos 1 d. sustabdyti grynuosius turto pirkimus pagal turto pirkimo programą. Taip pat nuspręsta, kad sąlygos, norint pradėti didinti pagrindines ECB palūkanų normas, yra tenkinamos.

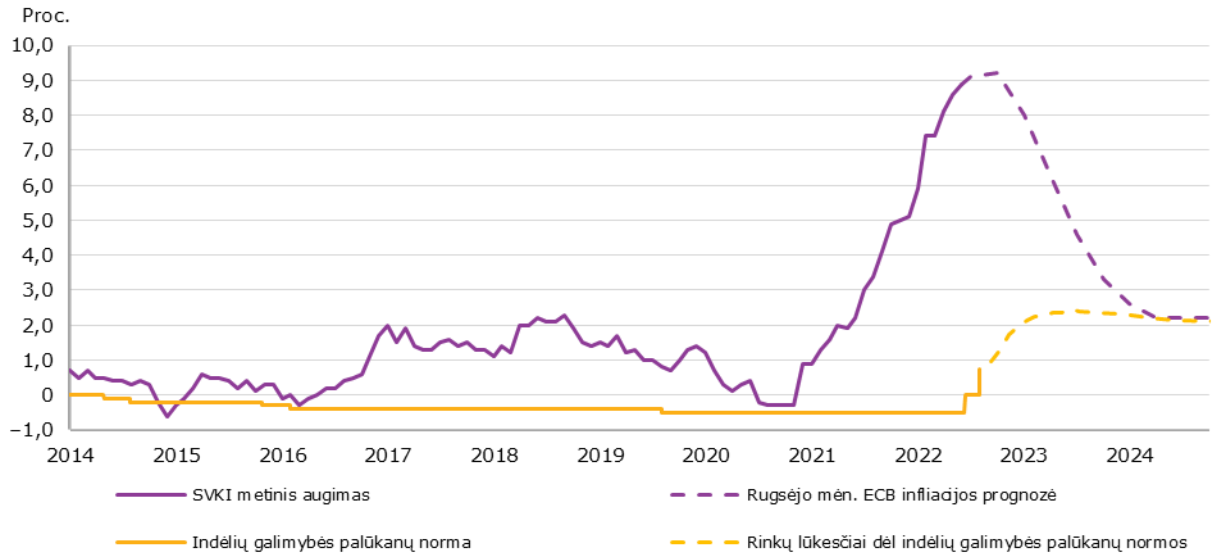
2022 m. liepos 21 d. ECB valdančioji taryba pakėlė palūkanų normas pirmą kartą per daugiau nei dešimtmetį ir patvirtino naują pinigų politikos poveikio perdavimo apsaugos priemonę. Pagrindinės palūkanų normos buvo padidintos po 0,5 proc. punkto, o tai reiškia, kad buvo išeita iš neigiamų palūkanų aplinkos (plačiau apie palūkanų normų didinimo priežastis ir poveikį žr. 1 intarpe). Be to, siekiant užtikrinti pinigų politikos perdavimo veiksmingumą, patvirtinta nauja politikos poveikio perdavimo apsaugos priemonė. Su šios priemonės pagalba Eurosistema galės vykdyti euro zonos valstybių, kurios patiria fundamentaliaisiais veiksniais nepagrįstą finansavimo sąlygų pablogėjimą, vertybinių popierių pirkimus antrinėje rinkoje – tai padės užtikrinti sklandesnį pinigų politikos sprendimų perdavimą visoms euro zonos šalims.

2022 m. rugsėjo 8 d. palūkanų normos buvo dar kartą padidintos dėl ir toliau sparčiai kylančios infliacijos. Kainų spaudimas pastaraisiais mėnesiais tebestiprėjo ir apėmė daugiau sektorių, o rugsėjo mėn. ECB prognozės rodo, kad infliacija 2023–2024 m. vis dar viršys 2 proc. lygį (žr. 3 pav.). Dėl šių priežasčių pagrindinės palūkanų normos buvo padidintos po 0,75 proc. punkto, siekiant paspartinti perėjimą prie palūkanų normų lygio, kuris padės užtikrinti, kad infliacija vidutiniu laikotarpiu grįžtų į 2 proc. lygį. Valdančioji taryba taip pat numatė, kad per kelis artimiausius posėdžius ji toliau didins palūkanų normas, siekdama slopinti paklausą ir neleisti susiformuoti didėjančios infliacijos lūkesčiams. Taip pat buvo pabrėžta, kad sprendimai dėl palūkanų normų ir toliau priklausys nuo turimų duomenų ir bus priimami kiekvieno posėdžio metu.

Finansų rinkose įkainotas laipsniškas palūkanų normų didėjimas artimiausiais metais (žr. 3 pav.). ECB valdančiajai tarybai pradėjus kelti palūkanų normas ir vis dar esant dideliam neapibrėžtumui dėl infliacijos perspektyvos ateityje, finansų rinkų dalyviai tikisi tolesnio nuoseklaus palūkanų normų didėjimo. Finansų rinkų ateities sandoriai rodo, kad palūkanų normos po 1–2 metų galėtų pasiekti 2,0–2,5 proc. lygį.

Pagrindinės ECB palūkanų normos pradėjo didėti.

3 pav. Faktiniai palūkanų normų ir infliacijos euro zonoje duomenys bei rinkų lūkesčiai

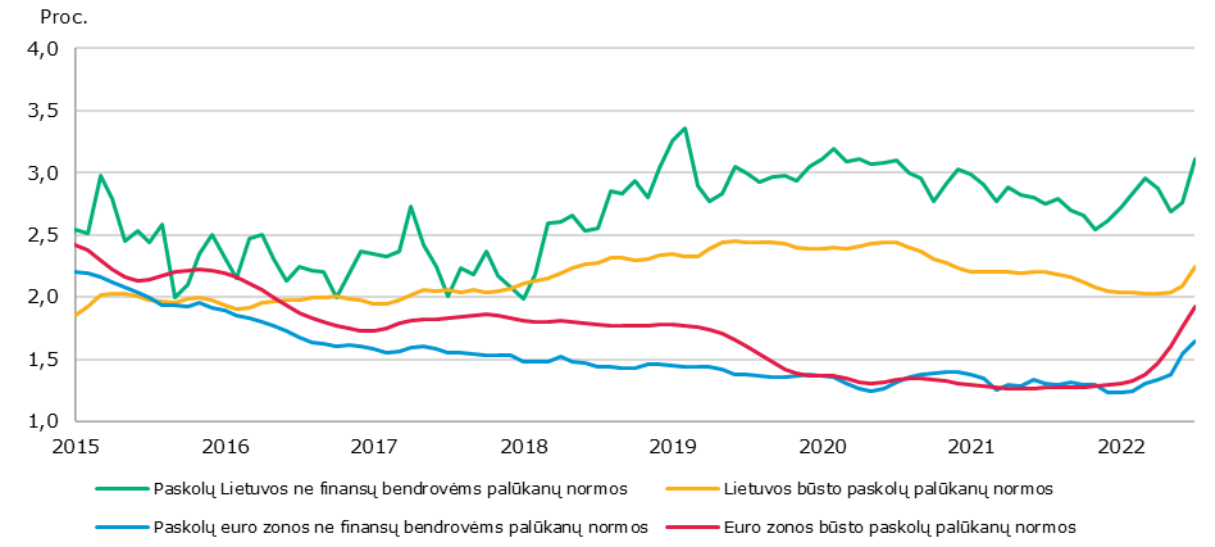

Šaltiniai: ECB ir *Refinitiv*.
Pastaba: paveiksle naudojami rugsėjo 8 d. duomenys.

Prasidėjus pinigų politikos normalizavimui ir išaugus neužtikrintumui dėl ekonomikos perspektyvų, euro zonos bankai pradėjo didinti paskolų palūkanų normas. Euro zonoje paskolų palūkanų normos nuosekliai mažėjo nuo 2015 m., tačiau ši tendencija pasikeitė šių metų pradžioje, kai paskolų palūkanų normos pradėjo kilti (žr. 4 pav.). Lietuvoje nuo 2022 m. pradžios vidutinės naujų būsto paskolų ir paskolų ne finansų bendrovėms palūkanų normos taip pat šiek tiek pakilo. Nors vidutinės palūkanų normos Lietuvoje ir toliau yra didesnės nei vidutiniškai euro zonoje, šis atotrūkis šiais metais gerokai sumažėjo. Paskolų palūkanų normų dinamika ateityje priklausys nuo pinigų politikos normalizavimo tempo ir ekonomikos bei bankų finansinės situacijos.

Finansavimosi sąlygos euro zonoje pradėjo griežtėti.

4 pav. PFĮ naujų būsto paskolų ir paskolų ne finansų bendrovėms vidutinė palūkanų norma

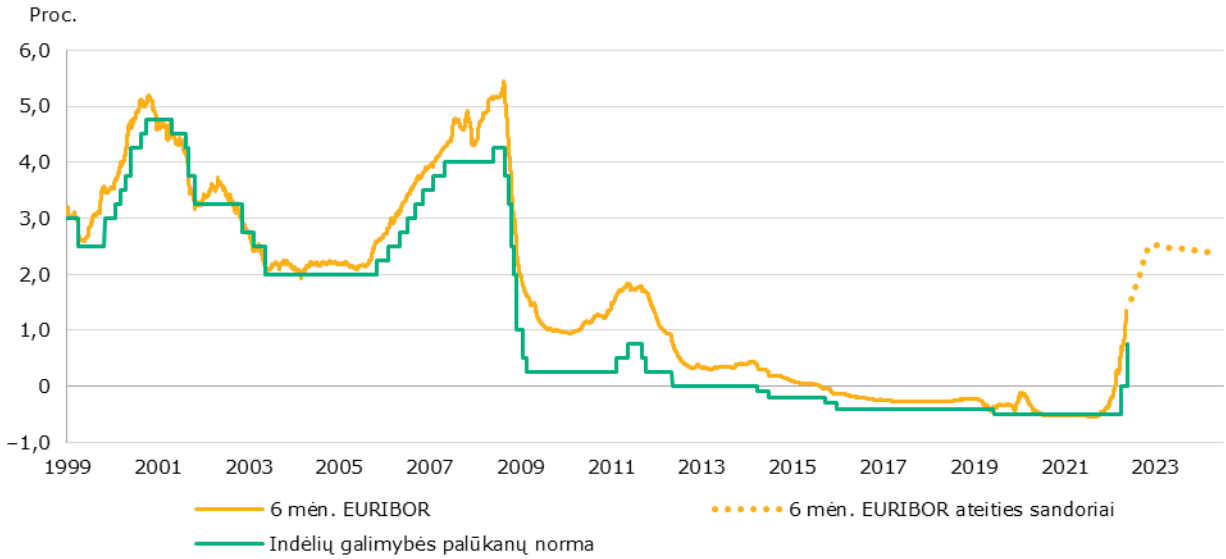

Šaltiniai: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastabos: 3 mėn. slenkamasis vidurkis. Neįtraukti esamų paskolų sutarčių sąlygų persvarstymai. Naujausi duomenys - 2022 m. liepos mėn.

1 intarpas. Sprendimo dėl palūkanų normų padidinimo motyvai ir poveikio kanalai

ECB nuo 2022 m. liepos mėn. po daugiau nei dešimtmečio pertraukos pradėjo didinti palūkanų normas. Liepos mėn. jos buvo padidintos 0,5 proc. punkto – taigi buvo išeita iš neigiamų palūkanų normų aplinkos, o rugsėjo mėn. jos buvo padidintos dar 0,75 proc. punkto. Ateityje numatoma ir toliau normalizuoti pinigų politikos pobūdį. Nors prieš maždaug penkiolika metų pagrindinės ECB palūkanų normos buvo perkopusios 4 proc., šiuo metu finansų rinkose vertinama, kad palūkanų normos po 1–2 metų galėtų pasiekti apie 2,0–2,5 proc. lygį (žr. A pav.). Šie lūkesčiai neabejotinai gali keistis, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais vykstantys struktūriniai pokyčiai (tokie kaip lėtėjantis produktyvumo augimas, didėjantis taupymas, visuomenės senėjimas) mažino palūkanų normas, kurios būtinos tvariam ekonomikos augimui[27].

A pav. Aktualios palūkanų normos euro zonoje bei finansų rinkų lūkesčiai dėl jų dinamikos ateityje

Šaltiniai: *Refinitiv* ir *Chatham*.
Pastaba: duomenys atnaujinti pagal rugsėjo 8 d. sprendimus.

ECB valdančioji taryba šiuos sprendimus priėmė atsižvelgusi į reikšmingai padidėjusią infliaciją euro zonoje ir perspektyvas dėl aukštesnės infliacijos ateityje. Didelę dalį kainų augimo lemia itin stipriai pabrangę energijos ištekliai, tačiau, net ir atmetus tiesioginę jų brangimo įtaką, vadinamoji grynoji infliacija viršija ECB siekiamą 2 proc. lygį. Tai rodo, kad infliacinis spaudimas plinta ir palaipsniui persiduoda į įvairių vartojimo prekių ir paslaugų kainas ir kad didesnę infliaciją lemia ne tik trumpalaikiai, bet ir daugiau inercijos turintys veiksniai ir procesai. Ilgesnį laikotarpį užsitęsęs toks kainų augimas galėtų lemti atitrūkstančius nuo tikslo infliacijos lūkesčius. Tai savo ruožtu apsunkintų infliacijos sugrąžinimą prie ECB infliacijos tikslo.

Kylančios palūkanų normos paveiks daugelį sektorių. Dėl ECB palūkanų normų didinimo ir rinkų lūkesčių dėl tolesnio jų didinimo pakilo Lietuvos Vyriausybės skolinimosi kaina (10 m. trukmės Lietuvos VP pajamingumas nuo metų pradžios paaugo apie 3 proc. p.). Būsto paskolų turėtojams yra aktuali EURIBOR palūkanų normos dinamika (paprastai 3 arba 6 mėn.), o ji glaudžiai susijusi su pagrindinėmis ECB palūkanų normomis (žr. A pav.). Tai lems pamažu didėsiančias paskolų įmokas, kurios didins gyventojų išlaidas jų turimoms paskoloms grąžinti (žr. A lentelę), taip pat mažins norą imti naujas paskolas. Didesnę dalį pajamų skiriant paskolų įmokoms, sumažėtų gyventojų galimybės gaunamas pajamas skirti vartojimui. Tikėtina, kad augančios palūkanos prisidės prie mažesnių įmonių investicijų.

[27] Plačiau apie palūkanų normų mažėjimo veiksnius skaitykite čia.

Didėjant palūkanų normoms, dalis mažiausiai pelningų projektų nebūtų plėtojami, nes jie taptų mažiau patrauklūs. Dėl to galėtų sumažėti investicijos ir verslo plėtra, tačiau per ilgesnį laiką tai padėtų subalansuoti ekonomikos augimą ir pagerinti ekonomikos bei finansų sistemos būklę. Kylančios palūkanos taip pat gali lemti didesnes nominaliąsias pajamas iš sudaromų naujų indėlių sutarčių ar investicijų į fiksuoto pajamingumo priemones (pvz., vyriausybių ar įmonių leidžiamų obligacijų).

A lentelė. Vidutinės lietuvių negrąžintos būsto paskolos* mėnesinės įmokos esant skirtingoms EURIBOR reikšmėms

EURIBOR, proc.	Bendra būsto paskolų palūkanų norma, proc.	Paskolos įmoka, Eur	Įmokos padidėjimas, Eur
0	2	234	–
1	3	259	25
1,5	3,5	272	38
2	4	285	51
2,5	4,5	299	65

*50 tūkst. Eur, 22 metų likutinė trukmė, 2 proc. marža.

Nors didesnės palūkanų normos turės slopinantį poveikį ekonomikos aktyvumui, infliacijos tikslo ignoravimas galėtų turėti gerokai reikšmingesnių neigiamų padarinių, ypač ilgesniu laikotarpiu. Jeigu sumažėtų pasitikėjimas, kad Eurosistema vidutiniu laikotarpiu vykdys 2 proc. kainų stabilumo tikslą, tai galėtų sukelti sunkiai valdomą infliacijos spiralę. Gyventojai ir įmonės manytų, kad kainos ir ateityje kils, todėl tikėtųsi ir tolesnio kainų augimo, todėl įmonės ir toliau keltų kainas, o gyventojai skubėtų vartoti prieš pabrangstant prekėms ir paslaugoms. Esant padidėjusiai paklausai, įmonės daugiau skolintųsi ir ieškotų vis daugiau darbuotojų, todėl labiau keltų atlyginimus. Visa tai lemtų dar didesnes prekių ir paslaugų kainas ir ateities lūkesčius dėl jų. Tokiu atveju galėtų būti prarastas pasitikėjimas centrinio banko galimybėmis grąžinti infliaciją prie siekiamo lygio, todėl kainų stabilumo tektų siekti tik labai sparčiai keliant palūkanų normas. Dėl šios priežasties svarbu tokiam scenarijui užbėgti už akių: palūkanų normas kelti anksčiau ir palaipsniui negu pavėluotai ir labai sparčiai.

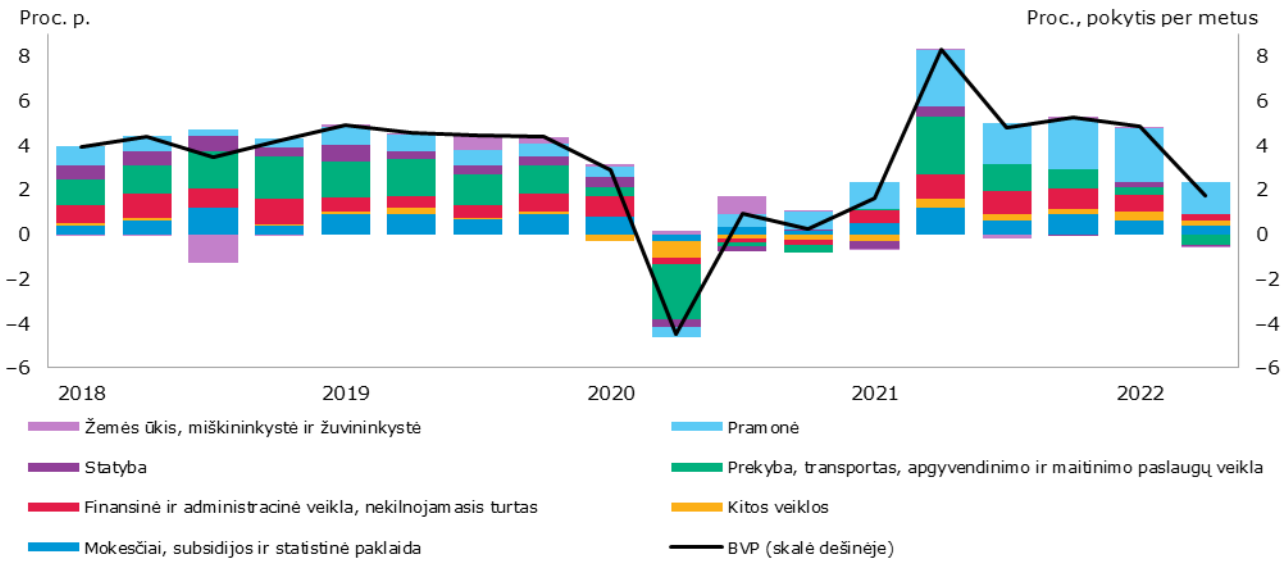
Kiti centriniai bankai pradėjo palūkanų didinimo ciklą anksčiau, tačiau tam buvo reikšmingų priežasčių. Tiek Anglijos bankas, tiek JAV federalinio rezervo sistema griežtinti pinigų politiką – stabdyti kiekybinį skatinimą ir didinti palūkanų normas – pradėjo anksčiau. Toks jų elgesys dėsningas, nes šiose ekonomikose, palyginti su nei euro zona, pastebima gerokai daugiau ekonomikos „įkaitimo" ženklų. Pavyzdžiui, atlyginimai jose didėja sparčiau, nedarbo lygis – gerokai mažesnis, o grynoji infliacija – dažnu atveju didesnė. Kita vertus, pernelyg agresyvus palūkanų didinimas galėtų pabloginti finansavimosi sąlygas ir pernelyg stipriai slopinti ekonomikos augimą. Todėl svarbu atrasti tinkamą balansą, priimant pinigų politikos sprendimus, atsižvelgti į konkrečios ekonomikos situaciją. Svarbu ir tai, kad, centriniam bankui taikant pinigų politikos priemones, infliacija paveikiama tik po tam tikro laiko: tyrimai rodo, kad paprastai poveikis yra stipriausias po 12–18 mėn.

3. Realusis sektorius[28]

Lietuvos ekonomikos raida 2022 m. pirmąjį pusmetį buvo spartesnė, nei tikėtasi. Pirmąjį ketvirtį, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, padidėjusi 1,2 proc., ekonomikos plėtra antrąjį ketvirtį sumažėjo 0,5 proc. Tokia ekonomikos raida lėmė, kad 2022 m. pirmąjį pusmetį Lietuvos BVP buvo 3,5 proc. didesnis nei prieš metus. Pridėtinė vertė didėjo daugelyje ekonominių veiklų. Sparčiausiai ji augo apdirbamojoje gamyboje, meninėje, pramoginėje ir poilsio organizavimo veikloje, informacijoje ir ryšiuose, profesinėje, mokslinėje ir techninėje, administracinėje ir aptarnavimo veiklose. O daugiausia plėtros sunkumų patyrė prekybos, transporto ir nekilnojamojo turto operacijų veiklos. Transporto sektoriaus aktyvumą labiausiai veikė sankcijos Rusijai bei Baltarusijai ir ES mobilumo paketas, taip pat sunkumai įsigyjant vilkikus. NT operacijų veiklos aktyvumo plėtrą ribojo mažėjantis NT rinkos aktyvumas. Pastebėtina, kad sukurtos apdirbamosios gamybos pridėtinės vertės augimą šių metų antrąjį ketvirtį ribojo kelių įmonių rezultatai, t. y. AB „ORLEN Lietuva" gamyba buvo sustabdyta dėl planinio remonto, o AB „LIFOSA" laikinai uždaryta. 2022 m. pirmąjį pusmetį Lietuvos ekonomikos aktyvumas tebeviršijo savo potencialą, todėl gamybos atotrūkis ir toliau buvo teigiamas. Tą rodo tiek nemažėjanti įtampa darbo rinkoje, tiek vienas aukščiausių infliacijos tempų ES, kurį iš dalies nulemia lengvesnės nei kitose ES narėse verslo galimybės padidėjusias sąnaudas perkelti klientams. Tokia ekonomikos raida lemia, kad šių metų ekonomikos augimo prognozės nėra peržiūrima, tačiau 2023 m. ekonomikos augimas reikšmingai sulėtės. Prognozuojama, kad realusis BVP šiais metais bus 2,1 proc. didesnis nei 2021 m., o kitais metais augs 0,9 proc. Tokį šalies ekonomikos raidos scenarijų gaubia, palyginti su birželio mėn. prognozėmis, dar labiau pablogėjęs neigiamas rizikų balansas. Jį labiausiai blogina ypač didelis neaiškumas dėl artimiausio pusmečio energijos kainų. Kitos išskirtinos nepalankios rizikos yra labai spartus kainų augimas ir ryžtingi pinigų politikos formuotojų veiksmai norint jį stabdyti, tolesnė Rusijos karo prieš Ukrainą raida, įvedinėjamos sankcijos agresoriui ir atsakas į jas, nesibaigianti COVID-19 pandemija ir kova su ja, taip pat vis stipriau eskaluojama ir dėlto verslo bei vartotojų lūkesčius bloginanti pasaulinės recesijos tema.

Lietuvos ekonomikos raida 2022 m. pirmąjį pusmetį buvo spartesnė, nei tikėtasi.

5 pav. BVP kaitos veiksniai (gamybos metodu)

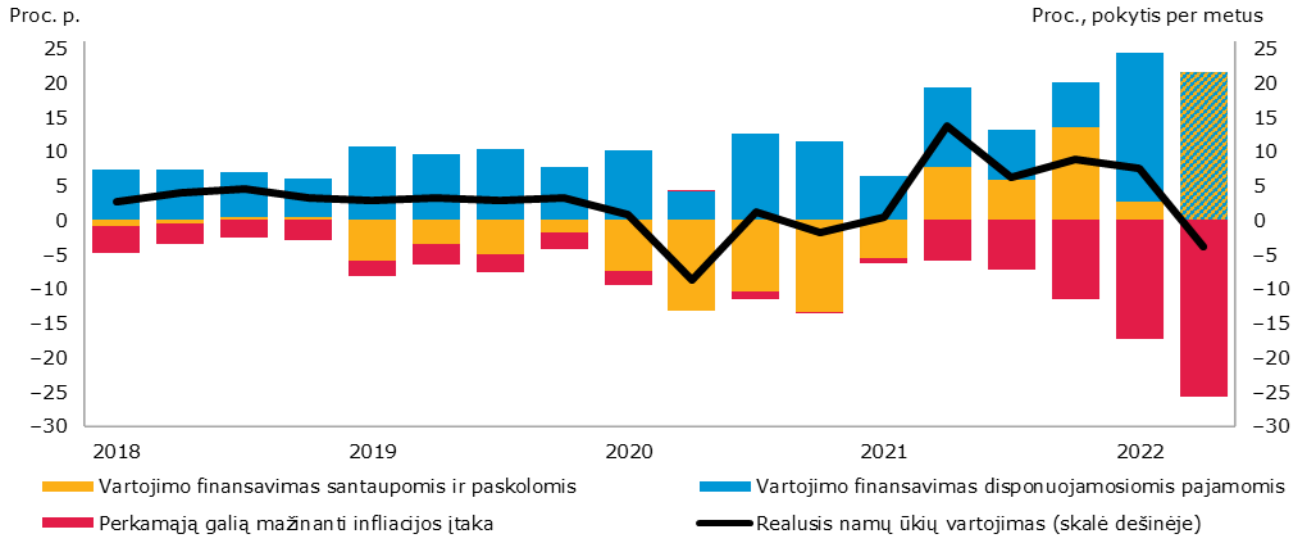
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

[28] Jei nenurodyta kitaip, skyriuje analizuojami duomenys yra apskaičiuoti palyginamosiomis kainomis ir pašalinus sezono ir darbo dienų įtaką.

Spartus prekių ir paslaugų kainų augimas 2022 m. pirmąjį pusmetį apribojo namų ūkių vartojimą. Per 2022 m. pirmąjį ketvirtį jis padidėjo tik 0,1, o per antrąjį ketvirtį sumenko 2,6 proc. Nepalankų augančių kainų poveikį namų ūkių vartojimui apribojo sparčiai kylančios namų ūkių pajamos. Lietuvos banko įverčiai rodo, kad namų ūkių nominaliosios disponuojamosios pajamos 2022 m. pirmąjį ketvirtį buvo maždaug šeštadaliu didesnės nei prieš metus. Kadangi šiuo laikotarpiu jų augimas viršijo infliacijos tempą, namų ūkių realiosios disponuojamosios pajamos taip pat didėjo. Labiausiai prie namų ūkių disponuojamųjų pajamų augimo prisidėjo didėjantis darbo užmokesčio fondas, jį didino tiek augęs užimtumas, tiek didėjęs darbo užmokestis (plačiau apie tai žr. 4 skyriuje). Reikšmingai prie namų ūkių pajamų augimo prisidėjo ir didėjusios nuosavybės pajamos, jų augimui įtakos turėjo ir dėl palankios Lietuvos ekonomikos verslo ciklo padėties lengvesnės nei kitose ES narėse verslo galimybės padidėjusias sąnaudas perkelti klientams, taip išlaikant gana gerus įmonių pelningumo rodiklius. Spartus namų ūkių disponuojamųjų pajamų augimas turėtų būti juntamas visus šiuos metus. Vis dėlto, netgi augant pajamoms, namų ūkių nuotaikos ir lūkesčiai prastėja. Vartotojų pasitikėjimo rodiklis šių metų rugpjūčio mėn. buvo artimas žemiausiam lygiui per pastarąjį dešimtmetį. Itin nepalankūs yra namų ūkių lūkesčiai dėl ekonomikos raidos per artimiausius metus, jie yra blogiausi nuo pasaulinės finansų krizės laikų. Tai iš dalies lems ir atsargesnį namų ūkių norą vartoti šių metų antrąjį pusmetį, pavyzdžiui, reikšmingai sumažėjo namų ūkių noras artimiausiu metu įsigyti didesnių pirkinių. Vis dėlto pastebėtina, kad, nors namų ūkių lūkesčiai yra labai pablogėję, dabartinės finansinės padėties vertinimas vis dar yra gana palankus ir reikšmingai viršija istorinį vidurkį. Dėl šių veiksnių 2022 m. namų ūkių vartojimas turėtų padidėti 1,0, o 2023 m. sumažės 0,8 proc.

2022 m. namų ūkių disponuojamosios pajamos tebeauga ypač sparčiai.

6 pav. Realiojo namų ūkių vartojimo kaitos veiksniai

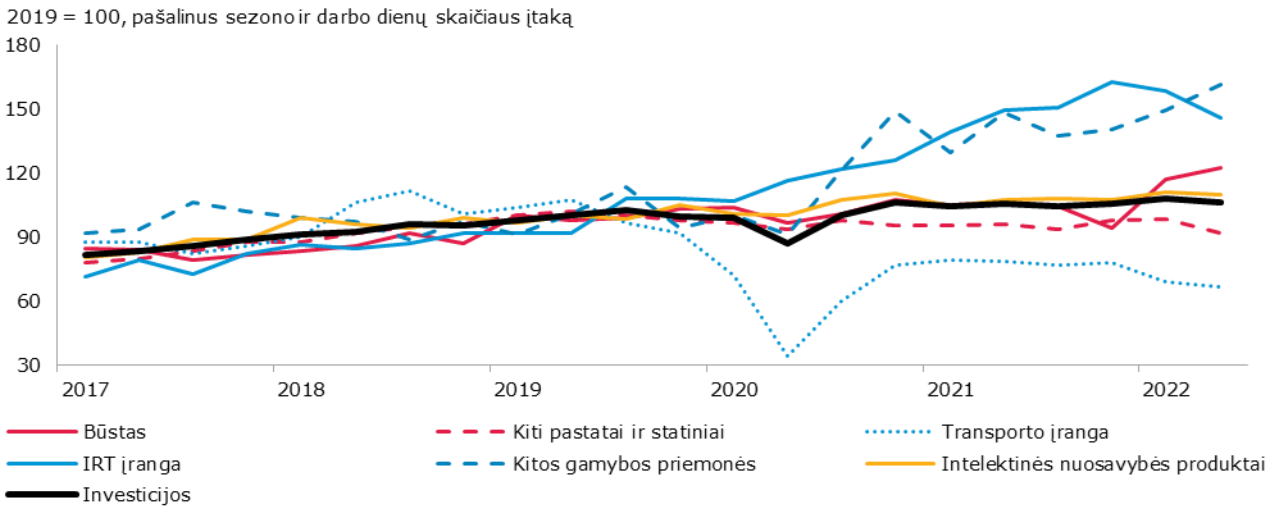
Šaltiniai: Eurostatas, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: dėl duomenų trūkumo 2022 m. antrąjį ketvirtį nėra įvertinti vartojimo finansavimo santaupomis ir paskolomis bei vartojimo finansavimo disponuojamosiomis pajamomis kaitos veiksniai.

Eksporto raida ir toliau yra santykinai sparti, tačiau vangios investicijos gali riboti jo plėtrą ateityje. Šių metų pirmąjį ketvirtį, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, eksportas padidėjo 2,8, o antrąjį ketvirtį sumažėjo 4,8 proc. Tokį antrojo ketvirčio krytį daugiausia lėmė AB „ORLEN Lietuva" gamybos sustabdymas dėl planinio remonto, AB „LIFOSA" laikinas uždarymas ir stipriai apribotas transporto paslaugų eksportas dėl įvestų sankcijų prekybai su Rusija ir Baltarusija (plačiau apie užsienio prekybą žr. 5 skyriuje). Kitų didesnę pridėtinę vertę kuriančių prekių ir paslaugų eksporto tendencijos tebebuvo gana palankios. Tai lėmė, kad 2022 m. pirmąjį pusmetį prekių ir paslaugų eksportas buvo 13,6 proc. didesnis nei prieš metus. Vis dėlto, nors eksporto raida buvo gana palanki, didelis neapibrėžtumas dėl tolesnės pagrindinių prekybos partnerių ekonomikų raidos ir nežinomybė dėl Rusijos karo prieš Ukrainą eigos

mažino įmonių paskatas investuoti. Šių metų pirmąjį ketvirtį, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, investicijoms padidėjus 2,8, antrąjį ketvirtį jos sumenko –1,5 proc. Investicijos labiausiai mažėjo į inžinerinius pastatus ir statinius, kurių apimtį iš dalies ribojo tebedidėjusios projektų sąmatos, ir į transporto priemones. Pastarųjų krytis sietinas su ES mobilumo paketo įsigaliojimu nuo šių metų pradžios ir vis dar esančiais sunkumais įsigyti reikiamą transporto priemonių kiekį. Investicijos taip pat mažėjo, nors ir pastebimai mažiau, į informacijos ir ryšių technologijų (IRT) įrangą. Tik investicijos į būstą ir kitas gamybos priemones augo. Pirmosios didėjo dėl vis dar didelės paklausos, kuriai įtaką darė ir namų ūkių nuogąstavimai dėl turimų santaupų nuvertėjimo. O didesnėms investicijoms į kitas gamybos priemones įtaką darė dėl išaugusių elektros kainų padidėjusios paskatos verslui efektyviau naudoti energiją. Nors verslo nuotaikos po reikšmingo pablogėjimo kovo mėn. jau bene pusmetį tebėra reikšmingai nepakitusios, didėjantis neigiamų veiksnių ekonomikos ir verslo plėtrai skaičius, pavyzdžiui, nežinomybė dėl energijos kainų ar eskaluojama pasaulinės recesijos tema, ribos įmonių norą investuoti, išskyrus projektus, nukreiptus į efektyvesnį energijos vartojimą ir gamybą. Šie veiksniai leidžia tikėtis tik gana vangios investicijų raidos: 2022 m. – 3,0, o 2023 m. – 3,4 proc.

Didelis neapibrėžtumas dėl tolesnės pagrindinių prekybos partnerių ekonomikų raidos ir nežinomybė dėl Rusijos karo prieš Ukrainą eigos mažino įmonių paskatas investuoti.

7 pav. Realiųjų investicijų kaitos veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

2 intarpas. Energijos tiekimo euro zonai sutrikimų poveikis Lietuvos ekonomikai

Rusija, pradėjusi karą prieš Ukrainą, dėl Europos valstybių reiškiamos paramos ukrainiečiams ėmė manipuliuoti energijos – naftos, gamtinių dujų, anglies – žaliavų tiekimu Europai. Daugeliui Europos valstybių aktyviai remiant Ukrainą, Rusija pradėjo riboti energijos tiekimą Europos rinkai. Iš pradžių Rusija vienašališkai pareiškė, kad Europos valstybės atsiskaityti už Rusijos tiekiamas gamtines dujas turės Rusijos rubliais. Daliai valstybių nesutikus, gamtinių dujų tiekimas buvo sustabdytas Danijai, Suomijai, Bulgarijai, Nyderlandams, Lenkijai ir Latvijai, taip pat apribotas tiekimas Vokietijai. Vėliau Rusija dar labiau apribojo gamtinių dujų tiekimą Europos valstybėms iki apimties, sudarančios apie penktadalį turimų pajėgumų, o nuo rugsėjo pradžios visiškai nutraukė dujų tiekimą „Nord stream" dujotiekiu. Atsižvelgiant į esantį itin didelį neapibrėžtumą energijos rinkoje, ECB rugsėjo mėn. paskelbtose prognozėse sudarė nepalankųjį scenarijų, kuriame buvo bandoma įvertinti energijos tiekimo

sutrikimų poveikį euro zonos ekonomikos augimui ir infliacijai[29]. Šiame intarpe pateikiamas rizikų vertinimas, kokį poveikį Lietuvos ekonomikos augimui ir infliacijai turėtų ECB sudaryto nepalankiojo scenarijaus rezultatai.

ECB nepalankusis scenarijus sudarytas remiantis prielaidomis dėl gamybos ribojimų, didesnių energijos kainų, padidėjusio neapibrėžtumo, silpnesnės tarptautinės prekybos ir blogėjančių finansinių sąlygų. Svarbiausia šio ECB scenarijaus prielaida – Rusija visiškai sustabdo energijos eksportą į euro zonos valstybes. Tai galimai priverstų euro zonos valstybes normuoti gamtinių dujų vartojimą ir, tikėtina, riboti energijai imlių sektorių gamybos apimtį, reikšmingai pakiltų energijos kainos rinkoje, sumažėtų prekyba ir suintensyvėtų tiekimo grandinių trikdžiai. Naftos ir gamtinių dujų atveju kainos būtų reikšmingai didesnės, nei buvo numatyta pagal pagrindinį prognozių scenarijų[30] (žr. A lentelę). Taip pat, padidėjus energijos ir trąšų kainoms ir neišnykstant rizikai dėl grūdų eksporto iš Ukrainos ir Rusijos stabdymo, pakiltų ir maisto žaliavų kainos.

A lentelė. ECB nepalankiojo scenarijaus prielaidos

(metinis procentinis nuokrypis nuo pagrindinio scenarijaus, nebent nurodyta kitaip)

	2022	2023
Gamtinių dujų kaina		
(Eur/Mwh)	202,3	360,6
(Nuokrypis nuo pagrindinio scenarijaus, proc.)	20,5	53,2
Naftos kaina		
(JAV. dol./barelis)	119,7	138,2
(Nuokrypis nuo pagrindinio scenarijaus, proc.)	13,5	54,0
Maisto kainos	4,3	29,5

Sustabdytas Rusijos energijos eksportas į euro zonos valstybes neigiamai paveiktų tiek euro zonos, tiek viso pasaulio ekonomiką. Dėl gana riboto gamtinių dujų importo iš Rusijos pakeičiamumo didėtų energijos žaliavų kainos, taip pat gamtinių dujų tiekimo sutrikimai verstų euro zonos šalis riboti gamtinių dujų vartojimą, o tai kai kurias ekonomines veiklas, ypač imlias energijai, tikėtina, privers sumažinti gamybos apimtį. Ši padėtis vėl padidintų trikdžius pasaulinėse tiekimo grandinėse ir neigiamai paveiktų tarptautinę prekybą. Tai kartu su anksčiau aptartomis prielaidomis lemtų, kad užsienio paklausa euro zonoje pagamintoms prekėms ir paslaugoms 2022 m. būtų 0,7, o 2023 m. – 4,6 proc. mažesnė nei pagal pagrindinį scenarijų. O euro zonos ekonomika 2022 m. augtų 0,3, o 2023 m. - 1,8 proc. punkto lėčiau, nei numatyta pagal pagrindinį scenarijų.

Tokia pagrindinės Lietuvos prekybos partnerės ekonomikos raida reikšmingai neigiamai paveiktų ir Lietuvos ekonomiką. Dėl lėčiau augsiančių Lietuvos pagrindinių prekybos partnerių ekonomikų šiose valstybėse sumažėtų Lietuvoje pagamintų prekių ir paslaugų paklausa. Blogėjanti ekonominė situacija tiek užsienyje, tiek Lietuvoje taip pat didintų neapibrėžtumą dėl ateities ekonominių perspektyvų, taip pat blogintų finansines sąlygas – dėl augančių rizikos priedų didėtų palūkanų normos. Pastarieji veiksniai neigiamai paveiktų tiek namų ūkių, tiek verslo nuotaikas bei lūkesčius ir mažintų namų ūkių polinkį vartoti, o verslo – norą investuoti į verslo plėtrą. Šių veiksnių visuma lemtų, kad 2022 m. Lietuvos ekonomika augtų 0,4, o 2023 m. – 3,8 proc. punkto lėčiau, nei numatoma 2022 m. rugsėjo mėn. prognozėse. Ilgesniu laikotarpiu sustabdyto Rusijos energijos eksporto į euro zonos valstybes neigiamas poveikis turėtų mažėti – tai daugiausia siejama su pasaulinės energijos rinkos prisitaikymu

[29] A downside scenario related to the war in Ukraine and energy supply cuts, 2022 m. birželio mėn. Šaltinis internete čia.

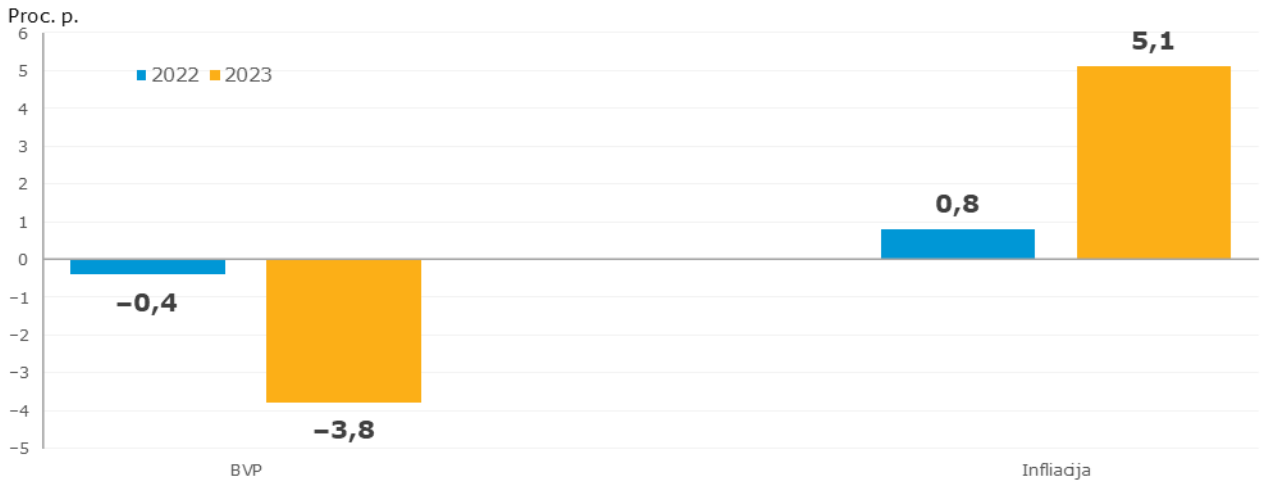
[30] Technical assumptions about interest rates, commodity prices and exchange ratese, 2022 m. birželio mėn. Šaltinis internete čia.

prie susidariusios padėties ir euro zonos valstybių sėkmingu alternatyvių energijos importo ar pakeitimo šaltinių radimu.

Dėl reikšmingai padidėsiančių žaliavų kainų infliacija Lietuvoje ilgesnį laiką tebebūtų aukšta. Sustabdytas Rusijos energijos eksportas į euro zonos valstybes reikšmingai padidintų energijos ir maisto žaliavų kainas tiek Lietuvoje, tiek visoje ES. Taip pat dėl energijos trūkumo galimai susidarysiantys gamybos sutrikimai padidintų tiekimo grandinių sutrikimus ir prisidėtų prie kitų prekių brangimo. Šie veiksniai nusvertų dėl mažiau palankios ekonomikos raidos mažėjančios prekių ir paslaugų paklausos mažinantį poveikį infliacijai tiek 2022, tiek 2023 m. Šie veiksniai lemtų, kad 2022 m. infliacija Lietuvoje būtų 0,8, o 2023 m. – 5,1 proc. punkto didesnė, nei numatoma 2022 m. rugsėjo mėn. prognozėse. Vis dėlto svarbu pažymėti, kad ilgesniu laikotarpiu mažiau palankios ekonomikos raidos nulemtas paklausos mažėjimas darys vis didesnį poveikį kainų raidai, nulemsiantį mažėsiančią infliaciją.

Didelės energijos kainos gali itin nepalankiai paveikti Lietuvos ekonomiką.

A pav. Sustabdyto Rusijos energijos eksporto į euro zonos valstybes poveikis Lietuvos ekonomikos ir kainų raidai

Šaltiniai: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Atliktame vertinime neatsižvelgiama į dalį veiksnių, kurie galėtų lemti kitokią, nei numatoma vertinime, ekonomikos raidą. Jame daroma prielaida, kad pinigų ir fiskalinė politika nereaguos į vertinamo nepalankiojo šoko neigiamą poveikį. Vis dėlto, jei politikos formuotojai paveiktose šalyse imsis veiksmų sušvelninti neigiamus Rusijos energijos eksporto nutraukimo padarinius, tai lems palankesnę Lietuvos ekonomikos ir kainų raidą. Taip pat itin sunku įvertinti ir galimą sustabdytos gamybos mastą, kuris priklausys nuo tuo metu būsiančio gamtinių dujų tiekimo ir atsargų lygio, taip pat nuo oro sąlygų šildymo sezono metu, kurios gali lemti pastebimai kitokį gamtinių dujų poreikį, nei dabar tikimasi. Šie veiksniai per gamtinių dujų kainas turės poveikį ir elektros kainoms Lietuvoje, kurių pokyčiai veikia Lietuvos įmonių konkurencingumą ir sprendimus dėl veiklos.

4. Darbo rinka

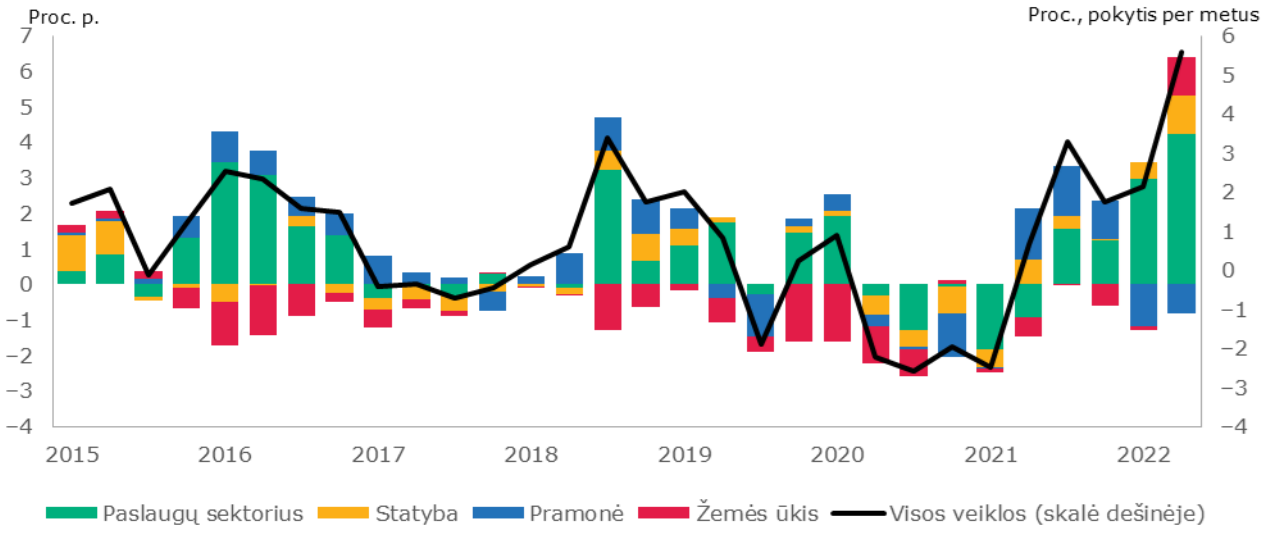
Nors dėl Rusijos karo prieš Ukrainą stipriai padidėjo neapibrėžtumas, Lietuvos darbo rinkos būklė 2022 m. pirmąjį pusmetį ir toliau buvo gera. Nepaisant lėtėjančio ekonominio aktyvumo, nedarbo lygis ir toliau pastebimai mažėja, sparčiai gausėja dirbančiųjų. Remiantis naujausiais gyventojų užimtumo statistinio tyrimo duomenimis, 2022 m. antrąjį ketvirtį užimtųjų skaičius didėjo itin sparčiai – 5,6 proc. Toks metinis augimas yra didžiausias nuo duomenų skelbimo pradžios ir beveik trigubai spartesnis nei ankstesnį ketvirtį. Ypač daugėjo samdomųjų darbuotojų, tačiau taip pat reikšmingai padidėjo savarankiškai dirbančiųjų asmenų dalis. Užimtųjų šuolį šalyje lėmė stipriai išaugusi darbo jėga, ypač moterų. Dėl didelio moterų karo pabėgėlių iš Ukrainos antplūdžio itin padidėjo moterų darbo jėgos aktyvumo lygis, kuris pasiekė net 78,5 proc. ir buvo 1,3 proc. punkto aukštesnis nei prieš metus. Palankių migracijos tendencijų poveikis jaučiamas ir užimtumo rodikliui. Šių metų sausio–rugpjūčio mėn. į Lietuvą atvyko apie 43 tūkst. daugiau gyventojų, nei iš jos išvyko. Tikėtina, kad didžiąją dalį imigrantų sudaro karo pabėgėliai iš Ukrainos, kurie sėkmingai integruojasi į Lietuvos darbo rinką. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, šiandien Lietuvoje jau dirba beveik 17 tūkst. nuo karo Ukrainoje pabėgusių žmonių, o tai yra beveik pusė darbingo amžiaus atvykusiųjų. Atvykę ukrainiečiai daugiausia specializuojasi paslaugų sektoriuje, o tai taip pat prisideda prie spartaus užimtumo augimo į vidaus rinką orientuotose veiklose. Tą rodo itin padidėjęs užimtųjų skaičius uždarajame sektoriuje[31].

Prie rekordinio užimtųjų skaičiaus augimo labiausiai prisidėjo didžiausias pagal užimtumą – paslaugų – sektorius, ypač prekybos, transporto, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos (žr. 8 pav.). Šiose veiklose išaugusią darbuotojų samdą galima sieti ir su žemos palyginamosios bazės efektu. Būtent paslaugų sektoriaus įmonėms antrasis karantinas smogė labiausiai. Nuo praėjusių metų antrojo pusmečio pradžios, kai šalyje buvo panaikintas karantinas ir sušvelnėjo kontaktinės veiklos ribojimai, pandemijos labiausiai paveiktų veiklų padėtis ėmė gerėti. Šiuo metu atsigaunant paslaugų paklausai, kartu vis labiau didėja ir darbuotojų poreikis, o tai lemia taip sparčiai augantį užimtumą daugelyje paslaugų sektoriaus ekonominių veiklų. Tą patvirtina ir administraciniai Sodros apdraustųjų skaičiaus duomenys. Pavyzdžiui, nuo šių metų kovo mėn. po gana ilgo laiko pradėjo atsigauti dirbančiųjų skaičius apgyvendinimo ir maitinimo bei pramogų ir poilsio veiklose. Rugsėjo mėn. duomenimis, transporto sektoriuje užimtųjų skaičius buvo apie 14 proc. didesnis nei per pandemiją. Itin didelę transporto sektoriaus darbuotojų paklausą šiais metais rodo padidintas kvotų šio sektoriaus darbuotojams skaičius ir greitas visų jų panaudojimas. Pavyzdžiui, šiais metais paslaugų sektoriui (pastarajam priklauso ir transporto veikla, įdarbinanti vairuotojus iš trečiųjų šalių) skirta apie 38 proc. daugiau kvotų nei praėjusiais metais. Migracijos departamento duomenimis, kvotos, skirtos palengvintam užsieniečių įdarbinimui paslaugų sektoriuje, baigėsi jau rugpjūčio pabaigoje.

[31] Uždarasis sektorius apima visus sektorius, išskyrus žemės ūkį ir apdirbamąją gamybą

Šių metų pirmąjį pusmetį dirbančiųjų ypač pagausėjo paslaugų sektoriuje.

8 pav. Užimtieji pagal ekonominės veiklos rūšis (kaitos veiksniai)

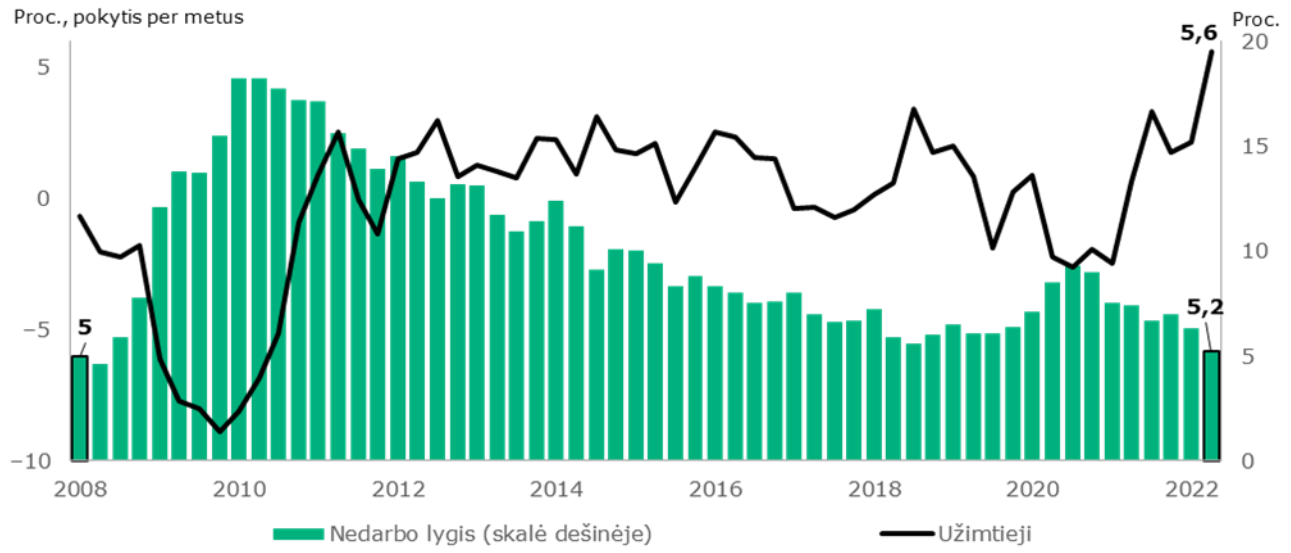

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Reikšmingai išaugus užimtumui, nedarbas pastebimai sumažėjo. 2022 m. antrąjį ketvirtį nedarbo lygis šalyje sumažėjo net iki 5,2 proc. ir buvo apie 2,2 proc. punkto mažesnis nei prieš metus (žr. 9 pav.). Nors bedarbių skaičius nuosekliai mažėja jau nuo pandeminių metų pabaigos, paskutinį kartą toks mažas nedarbo lygio rodiklis Lietuvoje fiksuotas prieš pasaulinę finansų krizę 2008 m. Itin didelį darbuotojų poreikį rodo ir mažėjantis ilgalaikio nedarbo lygis. Per metus šis rodiklis sumažėjo daugiau nei 0,5 proc. punkto ir pasiekė prieš pandemiją buvusį lygį. Apie labai panašią darbo rinkos būklę signalizuoja ir registruoto nedarbo duomenys. Užimtumo tarnybos duomenimis, registruotas nedarbo lygis Lietuvoje mažėjo nuo praėjusių metų pradžios, tačiau šių metų liepos mėn. dėl sezoninių veiksnių (studijas baigę 16–24 m. jaunuoliai įsitraukė į darbo paieškas, todėl šioje amžiaus grupėje labiausiai išaugo bedarbių skaičius) darbo neturinčių asmenų buvo apie 8 tūkst. daugiau nei prieš mėnesį. Pašalinus sezoninių veiksnių poveikį, liepos mėn., palyginti su birželio mėn., registruotų bedarbių skaičius beveik nepakito. Šiuo laikotarpiu registruotas nedarbas sudarė 9,1 proc., arba 159 tūkst. žmonių, iš kurių – apie 6 tūkst. nuo karo Ukrainoje pabėgusių ir darbo Lietuvoje ieškančių ukrainiečių.

Nedarbas sumažėjo iki daugiau nei prieš 14 metų fiksuoto lygio, prie to prisidėjo smarkiai padidėjęs užimtųjų skaičius.

9 pav. Užimtųjų skaičiaus kaita ir nedarbo lygis

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: naujausi duomenys - 2022 m. antrojo ketvirčio.

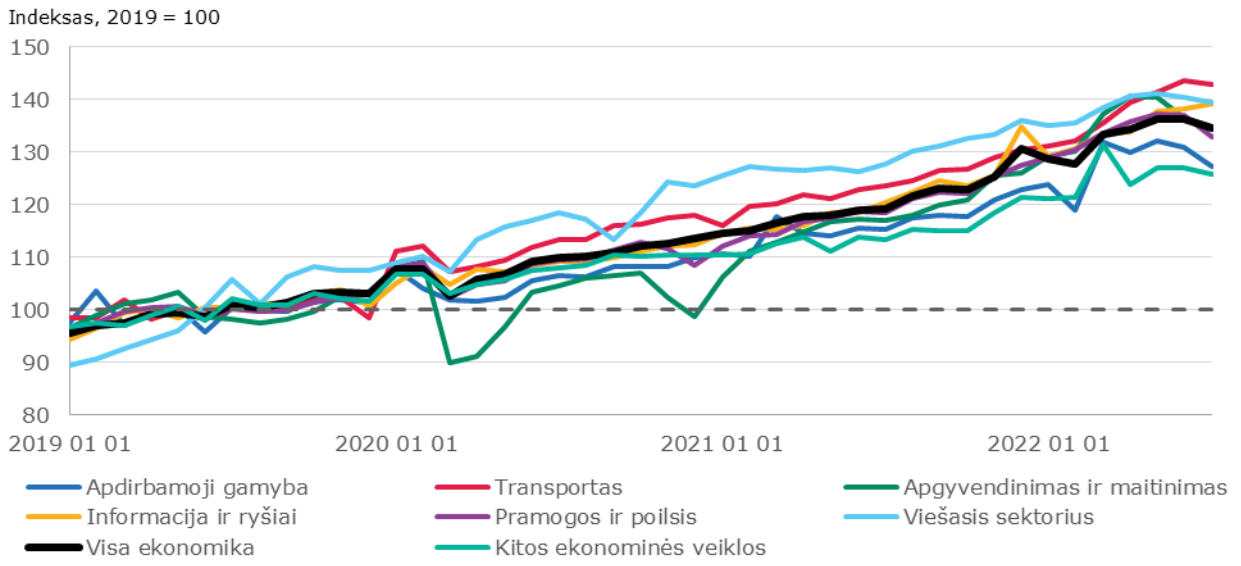
Mažėjant nedirbančiųjų asmenų ir didėjant darbuotojų samdai, šalyje neblėsta darbuotojų stygiaus problemos. 2022 m. antrojo ketvirčio laisvų darbo vietų statistika rodo, kad darbuotojų pasiūla ir toliau nepasiveja didėjančios paklausos, tad situacija šalies darbo rinkoje vis dar yra itin įtempta: laisvų darbo vietų lygis (laisvų ir visų darbo vietų santykis) sudarė 1,9 proc. ir beveik nenusileido 2008 m. trečiąjį ketvirtį ir 2022 m. pirmąjį ketvirtį registruotam 2 proc. rekordui. Šiuo laikotarpiu šalyje buvo fiksuota apie 27 tūkst. laisvų pozicijų samdomiesiems darbuotojams, o tai yra maždaug dešimtadaliu daugiau nei prieš metus. Tiesa, darbuotojų trūkumo mastas įvairiose ekonominėse veiklose skiriasi – daug laisvų darbo vietų yra aukštos kvalifikacijos veiklose. Aukščiausias laisvų darbo vietų lygis 2022 m. antrąjį ketvirtį nustatytas viešojo valdymo ir gynybos, privalomojo socialinio draudimo (4,4 %), finansinės ir draudimo veiklos (3,2 %) bei informacijos ir ryšių (3,1 %) įmonėse. Didelis laisvų darbo vietų skaičius aukštos kvalifikacijos veiklose rodo, kad darbdaviams sunku rasti darbuotojų, turinčių reikiamų įgūdžių, kadangi dirbančiųjų kvalifikacija, įgūdžiai ar patirtis neatitinka darbdavių poreikių siūlomoms laisvoms darbo vietoms užimti arba tokios kvalifikacijos žmonių nedomina siūlomos darbo sąlygos ir atlygis.

Nepakankama darbuotojų pasiūla ir didelė jų paklausa turi reikšmingą poveikį sparčiam atlyginimų kilimui šalyje. Nuo pat pandeminio laikotarpio pradžios atlyginimų spurtas daugelyje ekonominių veiklų tebesitęsia (žr. 10 pav.). Pavyzdžiui, liepos mėn. užimtieji transporto sektoriuje uždirbo beveik pusantro karto daugiau nei vidutiniškai 2019 m. Neatsiliko informacijos ir ryšių sektorius – čia atlyginimai buvo apie 39 proc. didesni nei tuo pačiu laikotarpiu prieš trejus metus. Nors antrąjį ketvirtį gyventojų darbo pajamos per metus didėjo didesniu nei dviženkliu tempu daugelyje ekonominių veiklų, balandžio–birželio mėn. didžiausi metiniai atlyginimų pokyčiai fiksuoti apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų (20 %), pramogų ir poilsio (16 %) veiklose. Tai galima sieti su stipriu bazės efektu, dėl kurio darbo užmokestis šiose veiklose kyla daug sparčiau. Be to, laisvų darbo vietų duomenys rodo, kad darbuotojų trūkumas intensyvią kontaktinę veiklą vykdančiuose sektoriuose vis dar yra pakankamai didelis. Statistikos departamento duomenimis, šių metų antrąjį ketvirtį atlyginimai per metus pakilo 13,7 proc. Privačiajame sektoriuje darbo užmokestis augo reikšmingai sparčiau nei viešajame, atitinkamai – 15,2 ir 10,7 proc. Naujausi administraciniai liepos mėn. Sodros duomenys taip pat rodo dviženklį 12,3

proc. atlyginimų augimą šalyje. Tiesa, gegužės–liepos mėn. darbo pajamų augimas nustojo spartėti (žr. 10 pav.).

Gegužės–liepos mėn. atlyginimų augimo sparta mažėjo.

10 pav. Darbo užmokesčio pokyčiai ekonominėse veiklose

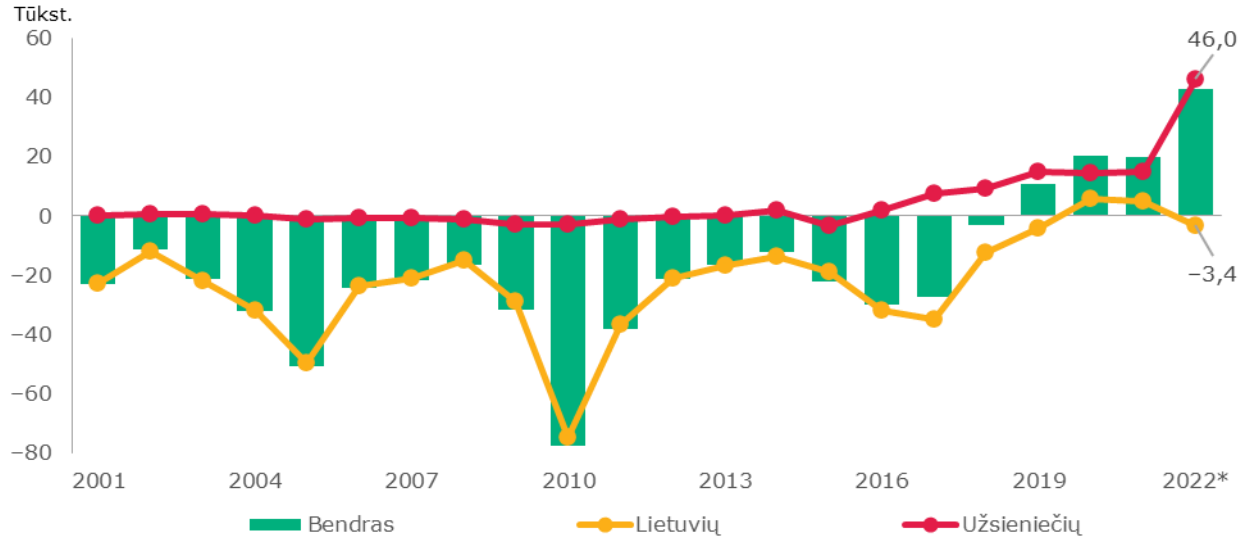

Šaltiniai: *Sodra* ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastabos: pagal sezoniškumą pakoreguoti duomenys, naujausi duomenys - liepos mėn.

Dėl teigiamų grynosios migracijos tendencijų ir atsargesnio ekonomikos perspektyvų vertinimo įtampa darbo rinkoje turėtų nustoti didėti, tačiau reikšmingo darbo rinkos būklės pablogėjimo nesitikima. Dėl itin didelių energijos kainų nepalankaus poveikio numatomas lėtesnis ekonomikos augimas paskatins įmones būti atsargesnes priimant samdos sprendimus, o tai neigiamai paveiks darbuotojų paklausą. Rugpjūčio mėn. įmonių įdarbinimo lūkesčiai šiek tiek pablogėjo, tiesa, jie vis dar viršija ilgalaikį vidurkį. Jei padėtis elektros energijos rinkoje ir toliau bus įtempta, tikėtina, kad netolimoje ateityje įmonių, susiduriančių su darbuotojų trūkumo problemomis, turėtų mažėti. Be to, prie laisvų darbo vietų lygio stabilizacijos šiais metais taip pat turėtų prisidėti ir gausūs užsieniečių imigrantų srautai. Nepaisant to, kad Lietuvos piliečių išvyksta šiek tiek daugiau, nei atvyksta, užsieniečių grynosios migracijos balansas yra teigiamas (žr. 11 pav.). Pastarąjį veikia dėl karo Ukrainoje išaugusi užsienio piliečių, ypač ukrainiečių ir baltarusių, imigracija. Prie dirbančiųjų paklausos mažėjimo ateityje prisidės ir mažėjanti išorės paklausa, ribosianti eksportuojančių įmonių veiklą. O tai turės neigiamą poveikį ir darbo rinkai. Lėtėjantis ekonomikos augimas, padidėję energijos išteklių sąnaudos vers Lietuvos verslą iš naujo įsivertinti darbuotojų poreikį, riboti darbo užmokesčio augimą.

Užsieniečių migracijos balansas yra rekordiškai aukštas ir nusveria neigiamą Lietuvos piliečių grynosios migracijos rodiklį.

11 pav. Migracijos balansas pagal pilietybę

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
* 2022 m. sausio–rugpjūčio mėn. suma.

3 intarpas. Darbuotojų trūkumo ir atlyginimų augimo tarpsektorinė analizė

Pastaruosius keletą metų Lietuvoje ilgalaikį augimo vidurkį viršija vidutinio darbo užmokesčio (VDU) augimas, kuris per daug nesulėtėjo pandeminiais metais ir tebėra spartus net ir tvyrant didelei geopolitinei įtampai ir energetiniams iššūkiams. Taip yra dėlto, kad, be kitų veiksnių, prie spartaus atlyginimų augimo reikšmingai prisideda šiuo metu ypač įtempta situacija darbo rinkoje dėl darbuotojų trūkumo. Tikėtina, kad įtampa darbo rinkoje padidėjo dėl dabartinės verslo ciklo padėties, kai gamybos apimties atotrūkis yra teigiamas, taip pat ir dėl struktūrinių problemų – laisvos darbo vietos neatitinka esamų bedarbių profilio, galimai pakitusių darbuotojų įpročių ir pageidavimų darbdaviams, kai už kai kurias darbo vietas ir toliau siūlomi nekonkurencingi atlyginimai[32]. Šiame intarpe išsamiau nagrinėjami VDU augimo ir darbuotojų trūkumo sąryšiai.

Nuo 2016 m. VDU pakilo visose ekonominėse veiklose, tačiau iš visų ekonominių veiklų labiausiai išsiskyrė penkios veiklos. Moksliniuose tyrimuose ir taikomojoje veikloje atlyginimai aukščiau bendro vidurkio kilo ilgiausiai iš visų veiklų 2016–2022 m. Tai galimai lėmė 2017 m. pasirašyta Lietuvos švietimo ir mokslo šakos kolektyvinė sutartis[33], kurioje numatytas spartus darbo užmokesčio kėlimas 2018–2022 m. norint užtikrinti konkurencingus tyrėjų atlyginimus ir motyvuojančias doktorantų stipendijas[34]. Teigiamą poveikį taip pat galimai turėjo ir reikšmingai padidėjusios Lietuvai skirtos mokslinių tyrimų ir inovacijų paramos lėšos pagal EK programą „Horizontas 2020“. Lietuva 2014-2020 m. gavo 205,6 mln. Eur finansavimą[35]. O 2007–2013 m. EK per programos „Horizontas 2020“ pirmtaką „7-oji pagrindų programa“ Lietuvai skyrė 51,97 mln. Eur[36] – keturis kartus mažiau. Žmonių sveikatos

[32] https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/SDN/2022/English/SDNEA2022001.ashx

[33] https://www.svietimoprofsajunga.lt/wp-content/uploads/2022/06/Lietuvos-svietimo-ir-mokslo-sakos-kolektyvine-sutartis-2017-11-22.pdf

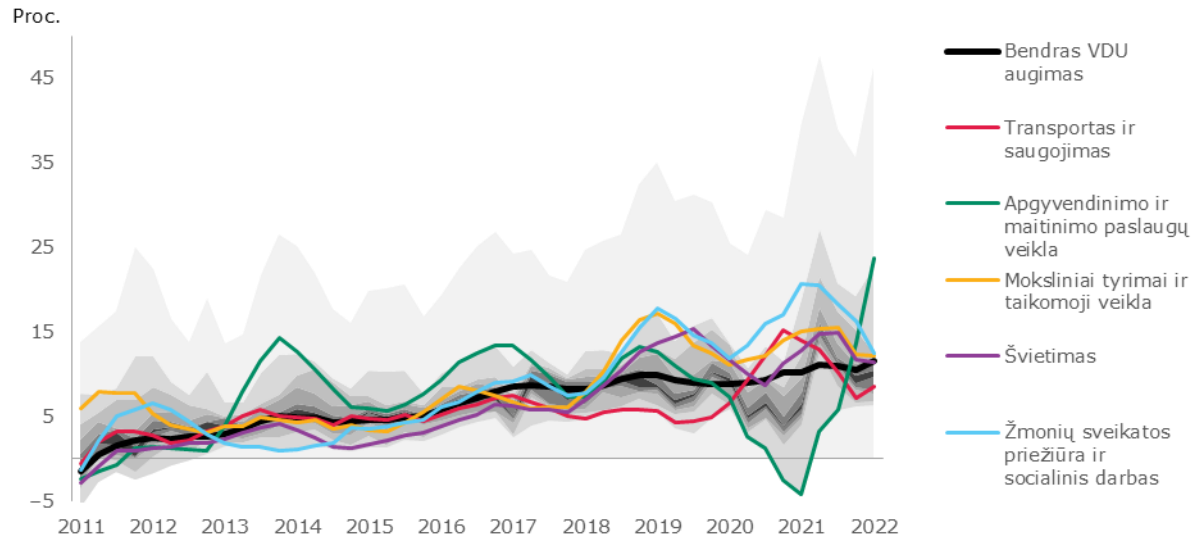
[34] https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2020-metai/mokslo-politika/20201221-mokslo-bukles-apzvalga.pdf

[35] https://webgate.ec.europa.eu/dashboard/sense/app/a976d168-2023-41d8-acec-e77640154726/sheet/0c8af38b-b73c-4da2-ba41-73ea34ab7ac4/state/analysis/select/Country/Lithuania

[36] https://webgate.ec.europa.eu/dashboard/sense/app/eaf1621c-67ce-4972-a07b-dddba31815c1/insightadvisor

priežiūros ir socialinio darbo veiklose padidėjimas matomas nuo 2018 m. vidurio – kai dėl kolektyvinės sutarties gegužės 1 d. gydytojams ir slaugytojams buvo padidintas darbo užmokestis[37], ir 2020 m., kai sveikatos apsaugos darbuotojams už darbą pandemijos sąlygomis buvo sumokėti priedai. Švietimo srityje atlyginimai sparčiausiai didėjo 2019 m. ir 2021 m. pradžioje. 2019 m. augimą lėmė sprendimas maždaug 15–19 proc. pakelti švietimo darbuotojų darbo užmokestį[38]. 2021 m. augimas susijęs su išmokėtais priedais už darbą pandemijos sąlygomis[39]. Bendram augimui įtakos taip pat turėjo Lietuvos švietimo ir mokslo šakos kolektyvinė sutartis[40], apimanti mokytojus, dėstytojus ir kitus švietimo institucijų darbuotojus. Transporto ir saugojimo veikloje 2020 m. darbo užmokesčio augimas buvo paveiktas didesnių investicijų ir padidėjusio darbo našumo[41]: pandemijos pradžioje labai padidėjo naudojimasis kurjerių aptarnavimu, taip pat ir pervežimo paslaugomis. Apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikloje atlyginimai ypač didėjo nuo 2021 m. vidurio. Tai galima sieti su stipriu bazės efektu – 2020 m. dėl pandemijos ir jos suvaldymo priemonių poveikio šioje veikloje labai sumažėjo darbuotojų ir nukrito darbo užmokestis. Todėl dėl mažos palyginamosios bazės darbo užmokestis kyla sparčiau. Vienas iš veiksnių, sudarančių sąlygas kilti darbo užmokesčiui, yra didėjanti sukuriama pridėtinė vertė. Pastebėtina, kad trijose iš šių ekonominių veiklų, kur VDU augo sparčiausiai, t. y. mokslinių tyrimų ir taikomojoje, švietimo ir žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo, pridėtinės vertės lygis yra didesnis: jose mokamas palyginti didelis darbo užmokestis, kuris kartu su įmonių pelnu ir sudaro didžiausią pridėtinės vertės dalį.

A pav. Vidutinio darbo užmokesčio pokyčiai Lietuvoje pagal devyniolika ekonominių veiklų (keturių ketvirčių slenkamieji vidurkiai)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: pavaizduotos ne visos ekonominės veiklos, o tik tos, kuriose atlyginimai kilo daugiausia. Šviesiausio atspalvio fone parodyta visų ekonominių veiklų VDU sklaida, tamsiausiame – dvidešimtadalio ekonominių veiklų VDU sklaida.

Palyginti su 2011–2015 m., VDU augimo tempas 2016–2022 m. paspartėjo daugiau negu du kartus. Tam įtakos turėjo keletas veiksnių: pirma, 2016–2022 m., palyginti su 2011–2015 m., dirbančiųjų našumas kilo sparčiau, todėl galimai sparčiau gerėjo ir įmonių galimybės didinti atlyginimus. Remiantis Verdoorn efektu[42], taip pat galima daryti prielaidą, jog darbo našumo augimą iš dalies lėmė ir pagamintos produkcijos kiekio augimas. Antra, 2016–2022 m. gerokai sparčiau didėjo MMA: per

[37] https://uzt.lt/wp-content/uploads/2019/04/Lietuvos-u%C5%BEimtumo-tendencijos-2018-m.-ir-ateities-prognoz%C4%97s.pdf

[38] https://www.lb.lt/lt/komentarai/t-siaudvytis-darbo-uzmokescio-augimo-keliai-issiskyre-privaciajame-ir-viesajame-sektoriuose

[39] https://www.lb.lt/lt/komentarai/atlyginimai-ir-toliau-didejo-per-antraji-karantina-darbo-rinka-paveikta-maziau

[40] https://www.svietimoprofsajunga.lt/wp-content/uploads/2022/06/Lietuvos-svietimo-ir-mokslo-sakos-kolektyvine-sutartis-2017-11-22.pdf

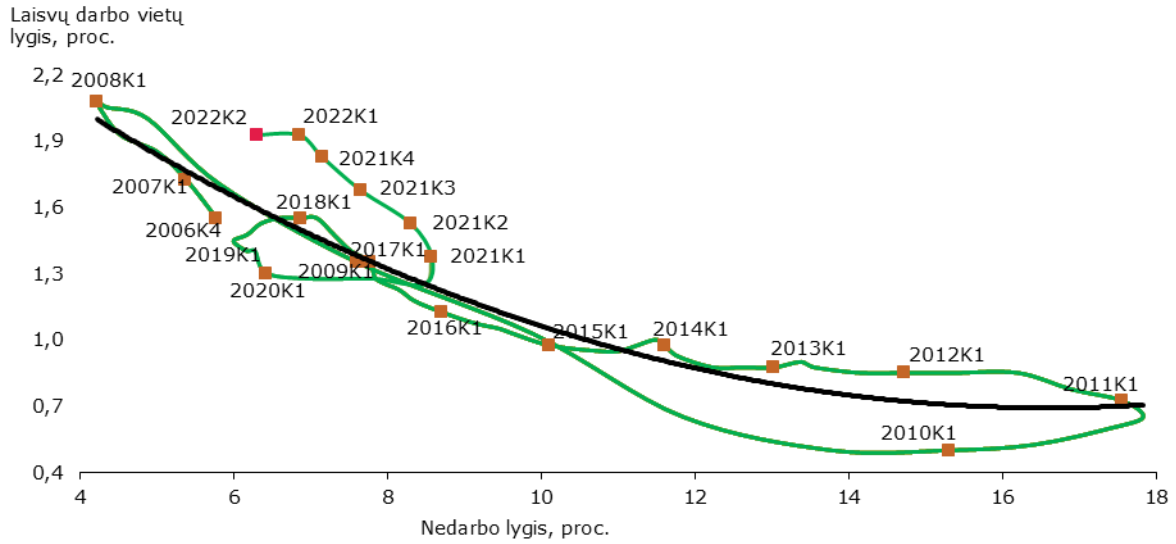
[41] https://uzt.lt/wp-content/uploads/2020/03/Transporto-ir-saugojimo-sektoriaus-tendencijos-2020-03-04.pdf

[42] https://epublications.vu.lt/object/elaba:1796635/1796635.pdf

pastaruosius šešerius metus ji ūgtelėjo daugiau nei du kartus, 2011–2015 m. – maždaug 40 proc. Vis dėlto, VDU ir MMA santykis per pastaruosius šešerius metus šiek tiek sumažėjo, o tai reiškia, jog VDU augo sparčiau negu MMA. Pažymėtina, kad MMA pokyčiai veikia ne tik MMA gavėjų pajamas, tačiau dėl to darbdaviai kažkiek peržiūri ir kitų darbuotojų atlyginimus, t. y. maždaug pusę viso darbo užmokesčio skirstinio iki vidurkio. Taip daroma dėl dviejų pagrindinių priežasčių: siekiama palaikyti reikiamą skirtumą tarp asmens darbo užmokesčio ir MMA; MMA neretai naudojama kaip tam tikras atlyginimo nustatymo kriterijus, todėl jos pokyčiai sudaro sąlygas deryboms dėl naujo darbo užmokesčio[43]. Pažymėtina, kad Lietuvos atveju MMA pokyčiai atlyginimų augimą veikia stipriausiai iš karto nustačius naują MMA, efektas stipriai susilpnėja kitais metais[44]. Taigi, pakilus MMA, padidėja ją gaunančių asmenų dalis ekonomikoje, paspartėja MMA artimų atlyginimų augimas, o visa tai šalutinio poveikio principu paveikia ir bendrą VDU augimą. Trečia svarbi 2016–2022 m. paspartėjusio VDU augimo priežastis – padidėjusi įtampa darbo rinkoje.

Vienas iš įtampą darbo rinkoje rodančių rodiklių – laisvų darbo vietų ir nedarbo lygio santykis – šiuo metu yra pasiekęs aukščiausią lygį per pastaruosius penkiolika metų. Apie darbo rinkos būklę galima spręsti pagal Beveridžo kreivės pokyčius (žr. B pav.). Pastaruosius dvejus metus, kai bedarbių skaičius Lietuvoje stabiliai mažėjo, laisvų darbo vietų lygis buvo didesnis nei įprastai. Tai reiškia, kad darbo rinkoje jaučiama vis didesnė įtampa, susijusi su darbuotojų trūkumu. Vis dėlto, jeigu dabartinę darbo rinkos padėtį palygintume su 2007–2008 m., tikėtina, kad šiuo metu darbuotojų stygiaus problema dar nėra tokia didelė kaip tuo metu: prieš prasidedant Didžiajai finansų krizei, laisvų darbo vietų lygio keturių ketvirčių slenkamasis vidurkis Lietuvoje sudarė 2,08, o šiuo metu jis yra šiek tiek mažesnis ir siekia 1,93 proc. Tai reiškia, kad žmonių, kuriuos dabar galima būtų įdarbinti, kol kas yra daugiau negu 2008 m. Be to, palyginti su 2008 m., šiuo metu fiksuojamas didesnis nedarbo lygis, kuris kartu su aukštu laisvų darbo vietų lygiu galimai rodo struktūrines darbo rinkos problemas: švietimo sistema neparengia darbo rinkai tinkamus įgūdžius turinčių darbuotojų arba ekonomika nesukuria darbo vietų, atitinkančių darbuotojų įgūdžius, o esamų bedarbių įdarbinimas nepavyksta.

B pav. Lietuvos Beveridžo kreivė (keturių ketvirčių slenkamieji vidurkiai)

Šaltiniai: Eurostatas, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

[43] https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/focus/2022/html/ecb.ebbox202203_04~dd90d8dbde.en.html

[44] https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/34731_fa847dc1148c514f7874971b4011ad30.pdf

5. Išorės sektorius

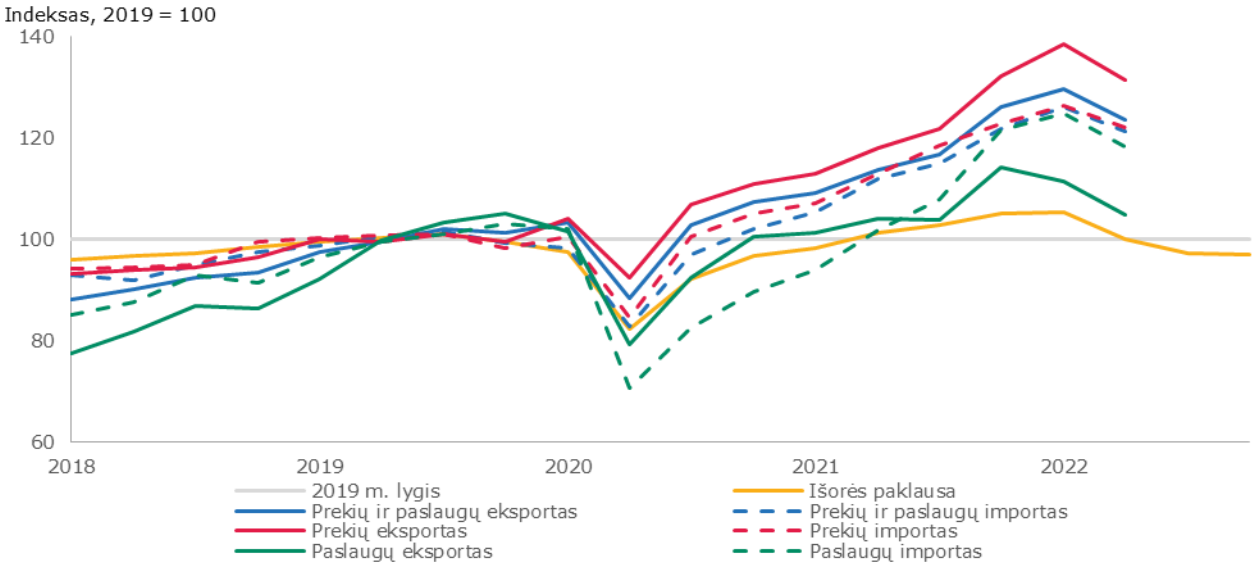
2022 m. pirmąjį pusmetį Lietuvos eksporto ir importo apimtis toliau augo, tačiau užsienio prekybos apimtis didėjo lėčiau, o antrąjį pusmetį numatoma, kad ji sumažės. Pagal sezoniškumą pakoreguotais nacionalinių sąskaitų duomenimis, 2022 m. pirmąjį pusmetį, palyginti su 2021 m. antruoju pusmečiu, realusis prekių ir paslaugų eksportas padidėjo 4,2, o importas – 4,6 proc. Išorės paklausa Lietuvos eksportui pirmąjį pusmetį šiek tiek sumažėjo, tačiau dėl didėjančios rinkos dalies prekyboje prekėmis su ES eksporto augimas ir toliau buvo teigiamas. Prie eksporto augimo 2022 m. pirmąjį pusmetį daugiausia prisidėjo prekyba prekėmis, o prekyba paslaugomis – sumažėjo. Reikšmingai padidėjo žemės ūkio ir maisto produktų eksporto apimtis, geri rezultatai yra ir chemijos pramonės. Lietuvos užsienio prekybos prekėmis apimties didėjimą padėjo palaikyti mineralinių ir energijos produktų reeksportas į ES šalis sausio–balandžio mėn. – tai kompensavo didžiąją dalį sumažėjusios prekybos su Nepriklausomų valstybių sandraugos šalimis. Importas ir toliau augo panašiai kaip ir ankstesnį pusmetį, tačiau pagrindinis augimo veiksnys 2022 m. pirmąjį pusmetį buvo mineraliniai ir energijos produktai. Beveik visų kitų prekių grupių importas didėjo lėčiau, tarp jų ir investicinių prekių, kurios susijusios su ateities plėtra. Tolesnė išorės sektoriaus raida yra glaudžiai susijusi su pasaulio ekonomikos raida, kurią ir toliau gaubia padidėjęs neapibrėžtumas. Lėtėjantis pagrindinių Lietuvos prekybos partnerių augimas sumažins Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto paklausą, o vis dar aukštesnio lygio žaliavų ir energijos produktų kainos neigiamai veiks importo raidą. Lietuvos bankas prognozuoja, kad 2022 m. eksportas augs 6,4, o importas – 7,5 proc.

Lėtėjantis pasaulio ekonomikos augimas neigiamai paveiks (mažins) Lietuvoje gaminamų prekių ir paslaugų paklausą. 2022 m. ekonominės prognozės daugelyje šalių yra bloginamos dėl neigiamo Rusijos karo prieš Ukrainą poveikio pasaulio ekonomikai, augančio infliacinio spaudimo ir rizikų, susijusių su centrinių bankų didinamomis palūkanų normomis. Lėtesnis pasaulio ekonomikos augimas lėtins ir pasaulio užsienio prekybos raidą, dėl to mažės ir užsienio valstybių paklausa Lietuvos prekėms ir paslaugoms (žr. 12 pav.). Lietuvos eksporto paklausa mažėja nuo antrojo ketvirčio, o grįžimo prie augimo galima tikėtis tik 2023 m. Atitinkamai antrąjį pusmetį numatoma, kad mažės ir eksportas, lėčiau jis didės ir 2023 m. pradžioje. Tai tiesiogiai paveiks importą dėl mažesnio žaliavų, tarpinės produkcijos ir investicinių prekių poreikio gaminant prekes eksportui ir didinant gamybos pajėgumus. Importo augimas lėtės, tačiau 2022 m. antrąją pusę jo augimą teigiamai veiks mineralinių ir energijos produktų paklausa šalyje.

Dėl prastėjančių pasaulio ekonomikos raidos perspektyvų 2022 m. antrąjį pusmetį mažėja išorės paklausa Lietuvos prekėms ir paslaugoms, o tai neigiamai veikia eksporto plėtrą.

12 pav. Lietuvos užsienio prekybos ir išorės paklausos raida

(palyginamosiomis kainomis, pagal sezoniškumą pakoreguoti duomenys)

Šaltiniai: ECB, Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

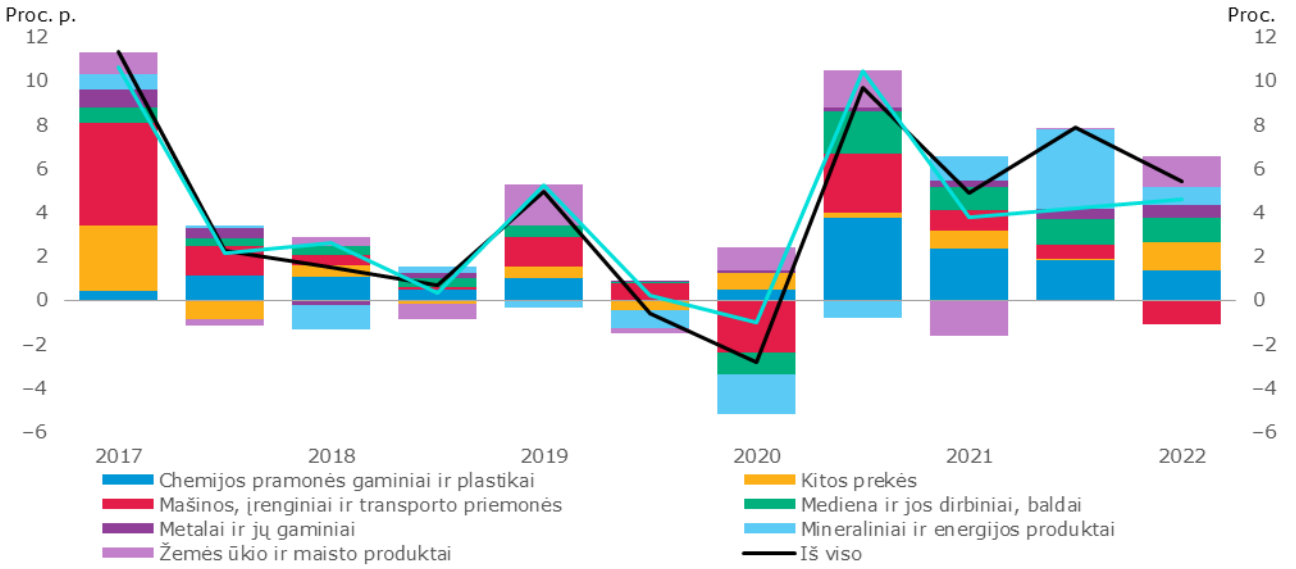
Dėl Rusijos karo prieš Ukrainą sumažėjus žemės ūkio bei maisto produktų pasiūlai ir pasaulinėse rinkose pakilus kainoms, Lietuva šių prekių eksportavo daugiau. 2022 m. pirmąją pusę palyginamosiomis kainomis didžiausią poveikį prekių eksporto augimui turėjo žemės ūkio ir maisto produktai (žr. 13 pav.). Antrąjį ketvirtį reikšmingai išaugo eksportuojamų maisto produktų (pvz., pieno ir jo produktų, maisto pramonės liekanų ir pašarų gyvūnams) kiekis.

Chemijos pramonė šiuo laikotarpiu patyrė įvairių sunkumų. Dėl prislopusios paklausos sumažėjo kovai su COVID-19 pandemija skirtų priemonių eksportas, o trąšų buvo eksportuojama mažiau dėl sustabdytos AB „LIFOSA" gamybos ir reikšmingai padidėjusios gamtinių dujų, kurios naudojamos trąšų gamybai, kainos. Nepaisant to, šio sektoriaus eksportas augo tik šiek tiek mažiau nei praėjusį pusmetį. Tai lėmė padidėjęs guminių ir plastikinių gaminių, farmacijos produktų ir fermentų eksportas. Stabdoma AB „ACHEMA" veikla dėl padidėjusių sąnaudų antrąjį pusmetį, tikėtina, lems tolesnį trąšų eksporto apimties mažėjimą. Prie šio mažėjimo prisidės ir sustabdyta AB „LIFOSA" gamyba.

2022 m. pirmąjį pusmetį didėjo visų, išskyrus mašinų, įrenginių ir transporto priemonių, prekių grupių eksportas.

13 pav. Realiojo prekių eksporto augimo veiksniai

(pagal sezoniškumą pakoreguoto eksporto lygio pokytis, palyginti su praėjusiu laikotarpiu)

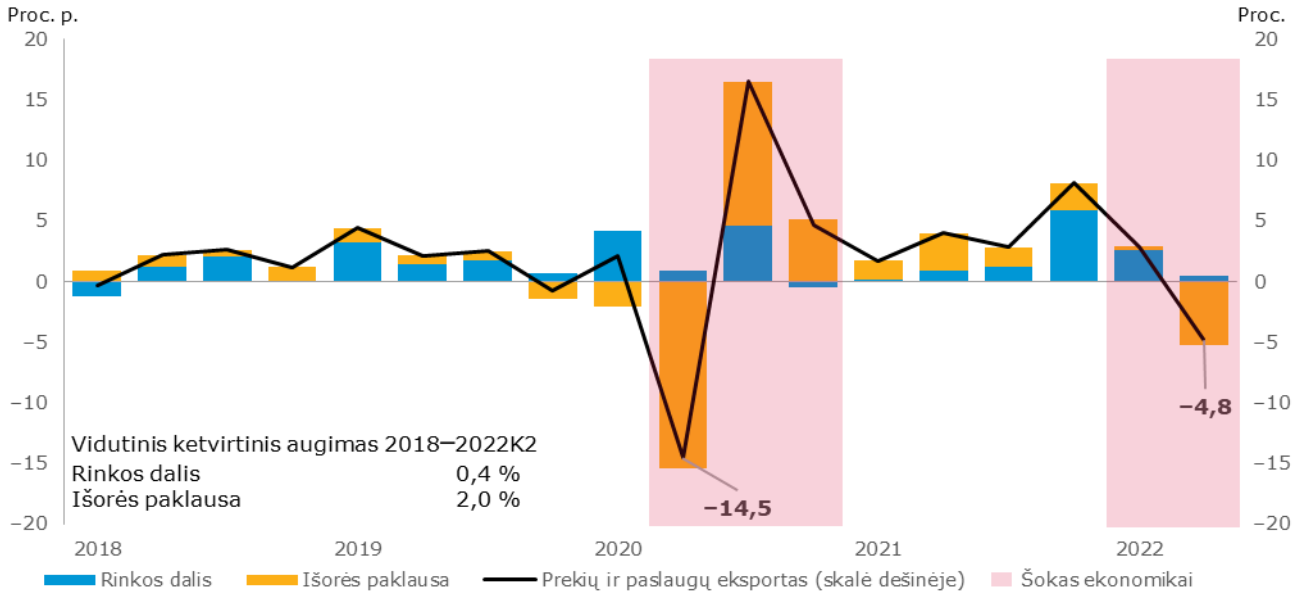
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Net ir susidūrus su žaliavų tiekimo iš Rusijos, Ukrainos ir Baltarusijos trikdžiais, Lietuvos prekių eksporto rinkos dalis didėjo. 2021 m. trečiąjį ir ketvirtąjį ketvirčiais Lietuvos prekių eksporto rinkos dalis pasaulyje mažėjo, o 2022 m. pirmąjį ketvirtį vėl didėjo. Blėstant pandemijos poveikiui, rinkos dalis, susijusi su prekyba priemonėmis, skirtomis COVID-19 pandemijai suvaldyti, buvo prarasta, tačiau 2022 m. pradžioje reikšmingai padidėjo Lietuvos prekybos mineraliniais ir energijos produktais vaidmuo. Tai sietina su reeksportuojamomis dujomis, importuojamomis per Klaipėdos suskystintųjų gamtinių dujų terminalą. Nepaisant Lietuvos eksporto mažėjimo 2022 m. antrąjį ketvirtį, palyginti su ankstesniu ketvirčiu (žr. 14 pav.), Lietuvos rinkos dalis pasaulyje nedaug, tačiau didėjo. Tai lemia didesnis Lietuvos prekių ir paslaugų paklausos kritimas. Dėl stipriai padidėjusių energijos kainų prarastas konkurencingumas trumpuoju laikotarpiu reikšmingai apribos eksporto rinkos dalių augimą.

Lietuvos eksportas istoriškai didėjo sparčiau nei išorės paklausa, tačiau 2022 antrąjį ketvirtį skirtumas tarp jų sumažėjo, o tai rodo rinkos dalių augimo stagnaciją.

14 pav. Lietuvos eksporto, išorės paklausos ir rinkos dalių pokytis

(palyginamosiomis kainomis, pagal sezoniškumą pakoreguoti duomenys, ketvirtinis pokytis)

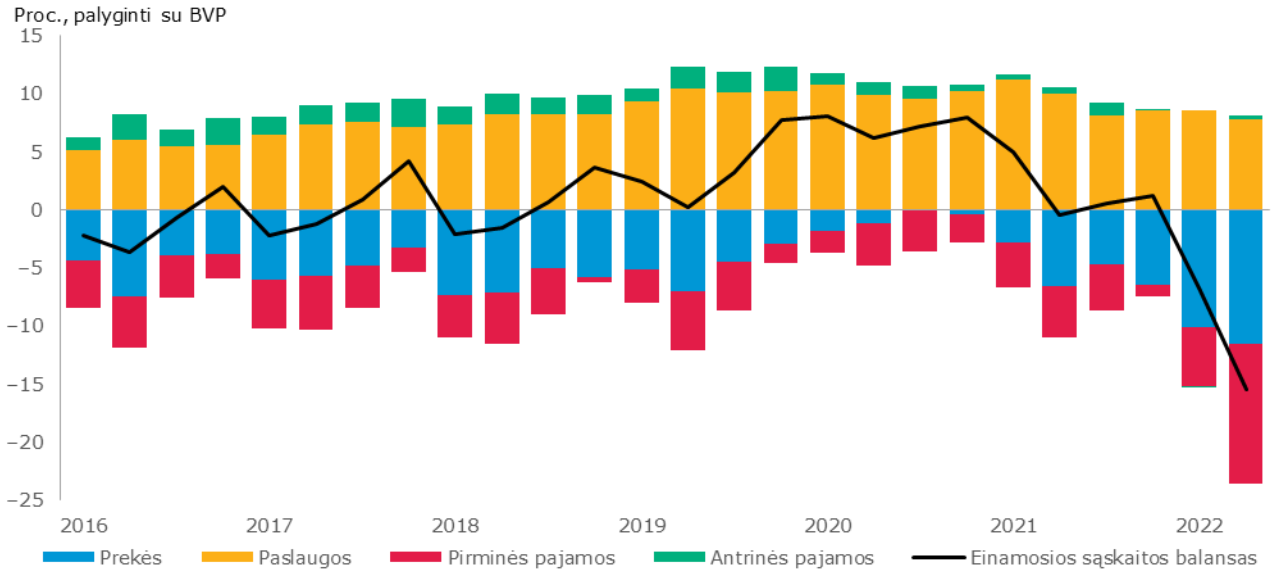
Šaltiniai: ECB, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: paryškinimai grafike žymi stebėjimus per COVID-19 pandemiją ir karo Ukrainoje metu.

Prekyba paslaugomis 2022 m. pirmąjį pusmetį krito, tačiau nedaug. Paslaugų eksporto lygis 2021 m. ketvirtąjį ketvirtį reikšmingai padidėjo, tačiau 2022 m. pradžioje vėl sumažėjo. Šie svyravimai susiję su transporto paslaugų eksporto raida. Krovinių krovos kiekis rodo, kad 2022 m. pirmąją pusę galima tikėtis geležinkelių ir jūrų transporto paslaugų eksporto sumažėjimo, o krovininio kelių transporto paslaugų eksporto lygis turėtų kristi mažiau. Šie pasikeitimai susiję su prekybos su Rusija ir Baltarusija ribojimais. O paslaugų importas, nors ir lėčiau, toliau didėjo, didžiąją šio augimo dalį lemia transporto paslaugos. Jų dalis importuojamų paslaugų struktūroje ir toliau didėja, o tai galima sieti su įsigaliojusiais mobilumo paketo reikalavimais dėl reguliaraus vilkikų grįžimo į kilmės šalį.

Išaugusį einamosios sąskaitos deficitą daugiausia lėmė vienkartiniai veiksniai.

15 pav. Lietuvos einamosios sąskaitos balanso struktūra

(nominalieji, pagal sezoniškumą nekoreguoti duomenys)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: 2022 m. antrojo ketvirčio duomenys apskaičiuoti pagal mėnesinius mokėjimų balanso duomenis.

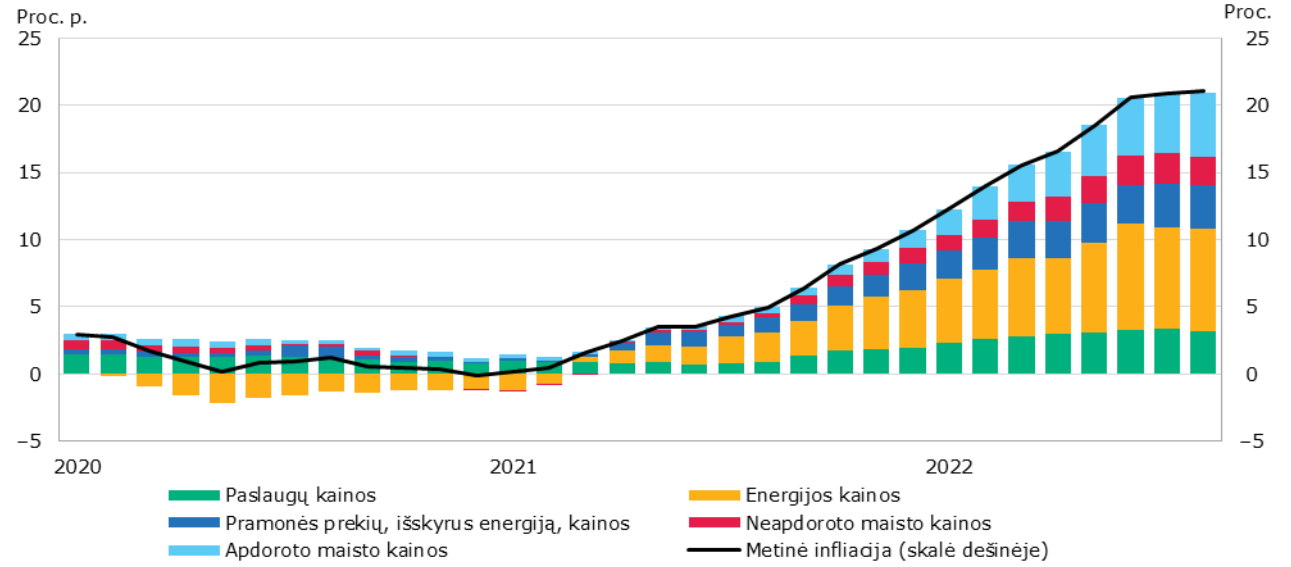
Lietuvos einamosios sąskaitos balanso deficitas 2022 m. antrąjį ketvirtį nukrito į istorines žemumas, tačiau tai daugiausia lėmė vienkartiniai veiksniai. 2022 m. pirmąjį ketvirtį einamosios sąskaitos deficitas padidėjo, o tai daugiausia susiję su prekyba prekėmis (žr. 15 pav.). Pakilusios energijos išteklių kainos ir karo Ukrainoje nulemtas poreikis pakeisti jų tiekimo šaltinius reikšmingai padidino nominaliojo importo vertę. Eksporto apimčiai toliau didėjant lėčiau nei importo, o kylančioms kainoms stipriau veikiant importuojamos produkcijos kainas, grynasis eksportas sumažėjo. 2022 m. antrąjį ketvirtį grynasis eksportas dėl tų pačių veiksnių truputį sumažėjo, tačiau labai padidėjo pirminių pajamų deficitas. Jį daugiausia padidino Lietuvoje veikiančių verslo subjektų užsienio investuotojams išmokėti dividendai (išankstiniais duomenimis, 1,6 mlrd. Eur). Lietuvos ekonomika pastaruosius kelerius metus augo gana sparčiai ir, netgi užklupus pandemijai, ekonominis aktyvumas nesumažėjo. Šio augimo užtikrintas pelno augimas leido didinti gamybos pajėgumus, aktyviai įgyvendinti automatizacijos procesus bei tyrimus ir plėsti siūlomus produktus ar paslaugas. Birželio mėn. rinkos dalyviai užsienio investuotojams paskirstė dalį uždirbto pelno – dėl to reikšmingai padidėjo mokėjimų balanso pirminių pajamų deficitas. Šių metų artimiausiais mėnesiais ir prognozuojamu laikotarpiu einamosios sąskaitos balansas ir toliau bus deficitinis. Tam didžiausią poveikį turės užsienio prekybos balansas ir mažėjantys einamieji pervedimai iš užsienio.

6. Kainos

Rusijos pradėtas karas prieš Ukrainą dar labiau sustiprino spaudimą infliacijai, kuri jau ir iki karo buvo reikšmingai padidėjusi. Vasario mėn. metinė infliacija Lietuvoje sudarė 14, o rugpjūčio mėn. ji jau siekė 21,1 proc. (žr. 16 pav.). Metinės infliacijos padidėjimui didžiausią įtaką turėjo sparčiau kilusios energijos ir maisto prekių kainos. Nors šiuo metu kai kurių žaliavų, pavyzdžiui, naftos, maisto ir metalų, kainos pasaulinėse rinkose yra sumažėjusios, palyginti su piku, pasiektu prasidėjus karui, tačiau į rekordines aukštumas pakilusios energijos išteklių kainos sparčiau didins tiek energijos kainas vartotojams, tiek kitų vartojimo prekių ir paslaugų savikainą. Atsižvelgiant į tai, prognozuojama, kad vidutinė metinė infliacija 2022 m. sudarys 18,3, o 2023 m. – 8,4 proc.

Infliaciją Lietuvoje daugiausia didina brangstantys energijos produktai.

16 pav. Infliacija pagal SVKI ir jos kaitos veiksniai

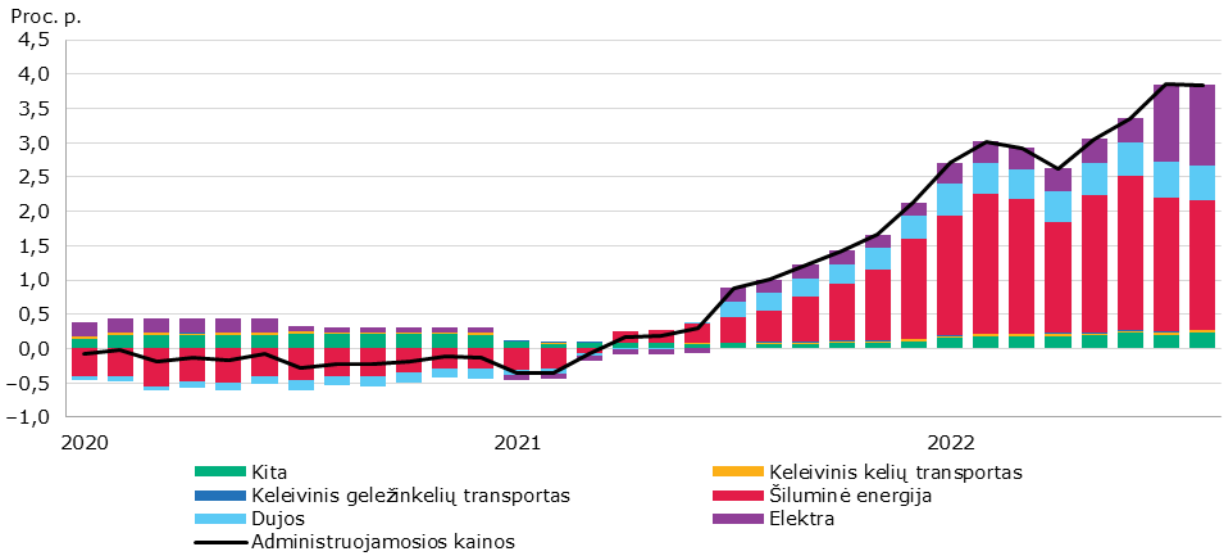
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pakilusios energijos kainos ir toliau yra pagrindinis infliaciją lemiantis veiksnys. Jos tiesiogiai atspindi Rusijos karo prieš Ukrainą sukeltus neramumus energijos išteklių rinkose. Rusijai apribojus dujų tiekimą Europai ir tvyrant grėsmėms dėl galimo dujų trūkumo žiemos laikotarpiu, dujų kainos Europoje rugpjūčio mėn. vidutiniškai sudarė apie 236 Eur/MWh ir buvo daugiau nei penkis kartus didesnės nei tuo pačiu laikotarpiu prieš metus. Pakilus gamtinių dujų kainoms rinkoje, buvo padidintos ir vartotojams dujų kainos, kurios rugpjūčio mėn. buvo 74 proc. didesnės nei prieš metus. Kadangi dujos kaip žaliava yra naudojamos elektros energijai gaminti, tai reikšmingai prisidėjo ir prie elektros kainų rinkoje augimo – rugpjūčio mėn. elektros kainos *Nord Pool* biržoje buvo daugiau nei penkis kartus didesnės nei praėjusių metų rugpjūčio mėn. Tai lemia ir elektros kainų vartotojams augimą – rugpjūčio mėn. elektros kainos vartotojams per metus pakilo 63 proc. Šilumos energijos kainas taip pat veikia dujų kainų pokyčiai rinkoje, kadangi dujos yra naudojamos ir šilumos energijai gaminti. Įvertinus pirkto biokuro ir dujų kainas, šilumos energijos kainos rugpjūčio mėn. per metus pakilo 89 proc. ir lėmė 1,9 proc. punkto bendrosios infliacijos. Iš visų administruojamųjų kainų šilumos energijos įtaka bendrajai metinei infliacijai buvo didžiausia (žr. 17 pav.). Pakilus dujų kainoms rinkoje, itin išaugo kietojo kuro, kurį daugiausia sudaro malkos, kaip alternatyvaus energijos šaltinio paklausa. Tai dar labiau paskatino jau ir anksčiau sparčiai kilusių kietojo kuro kainų augimą – rugpjūčio mėn. kietojo kuro kainos per metus pakilo 166 proc. Tiesa, ne visų energijos išteklių kainos rinkose pastaruoju metu kilo. Baiminantis recesijos ir dėl jos galimai mažėsiančios paklausos, naftos kainos sumažėjo nuo 118 (birželio mėn.) iki 98 (rugpjūčio

mėn.) JAV dol. už barelį. Krintant naftos kainoms, sumažėjo ir metinis degalų kainų augimas, rugpjūčio mėn. sudaręs 38 proc.

Iš administruojamųjų kainų šilumos energijos kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai yra didžiausia.

17 pav. Administruojamųjų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai

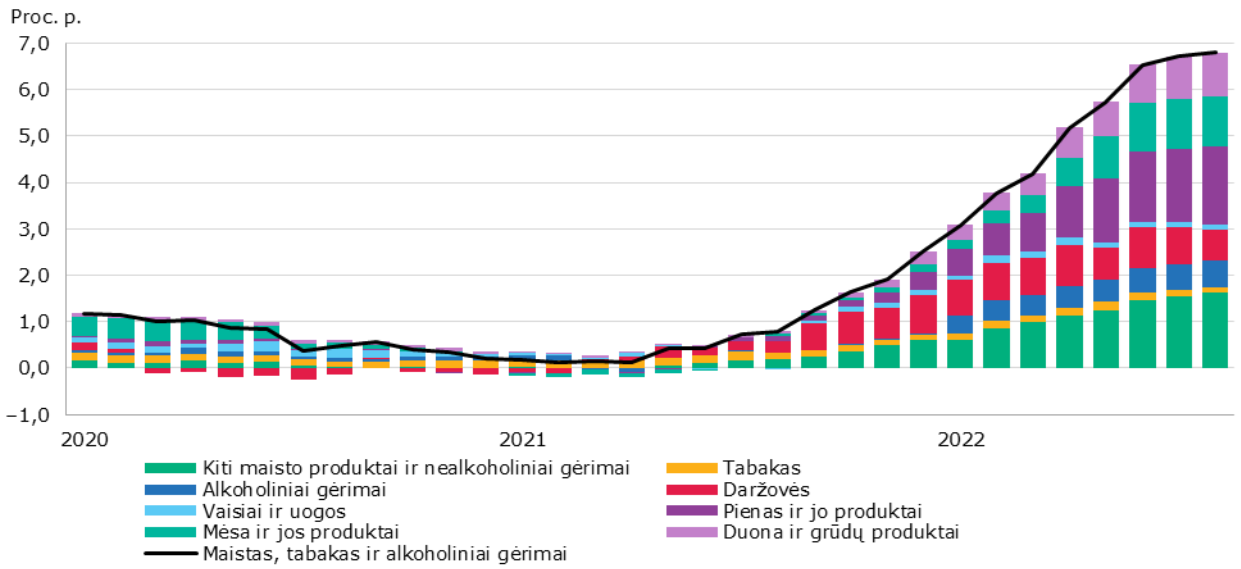

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Prie infliacijos padidėjimo pastaraisiais mėnesiais itin prisidėjo sparčiau kilusios maisto kainos. Rugpjūčio mėn. maisto kainos buvo beveik trečdaliu didesnės nei tuo pačiu laikotarpiu prieš metus, o kadangi maistas sudaro apie penktadalį vartotojų krepšelio, maisto kainų pokytis turi didelę įtaką bendram infliacijos rodikliui. Iš itin sparčiai brangusių maisto prekių grupių galima išskirti pieno produktus ir aliejų bei kitus riebalus – jie rugpjūčio mėn. buvo atitinkamai 47 ir 40 proc. brangesni nei tuo pačiu laikotarpiu prieš metus. Vien pieno produktų kainų augimas, kurį daugiausia lėmė 76 proc. per metus išaugusios pieno supirkimo kainos, rugpjūčio mėn. lėmė 1,7 proc. punkto bendrosios infliacijos (žr. 18 pav.). Apskritai paėmus, maisto kainų augimui įtaką daro jau praėjusiais metais sparčiau pradėjusios kilti maisto žaliavų kainos pasaulyje, kurios prasidėjus karui dar labiau šoktelėjo aukštyn. Be išaugusių maisto žaliavų kainų, maisto kainas kelia ir kiti maisto prekių savikainą didinantys veiksniai – tokie kaip padidėjusios energijos, trąšų ir pašarų kainos, kylantis darbo užmokestis. Tiesa, rugpjūčio mėn. maisto žaliavų kainos pasaulyje sumažėjo ir buvo jau tik 8 proc. didesnės nei tuo pačiu laikotarpiu prieš metus (birželio mėn. – 23 %). Vis dėlto žaliavų kainų pokyčiai vartotojus pasiekia ne iš karto. Be to, nors maisto žaliavų kainos pasaulyje, palyginti su piku, pasiektu prasidėjus karui, sumažėjo, tačiau maisto prekių savikainą reikšmingai veiks itin padidėjusios energijos išteklių kainos, tad numatoma, kad maisto kainos dar kils.

Prie maisto kainų augimo daugiausia prisideda pakilusios pieno produktų kainos.

18 pav. Maisto kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Grynosios infliacijos komponenčių raida skiriasi – spaudimas pramonės prekių kainų augimui yra didesnis nei paslaugų. Prasidėjus karui pakilusios energijos bei metalų kainos, 2021 m. trečiąjį ketvirtį į rekordines aukštumas pašokusios krovinių gabenimo jūriniais konteineriais kainos didina prekių gamybos savikainą. Rugpjūčio mėn. apdirbamosios gamybos, išskyrus rafinuotus naftos produktus, gamintojų produkcijos kainos buvo apie 30 proc. didesnės nei prieš metus. Tai persiduoda ir į galutinio vartojimo prekių kainas – metinis pramonės prekių, išskyrus energijos produktus, kainų augimas rugpjūčio mėn. sudarė 9,5 proc. Pakilusios gamintojų kainos veiks pramonės prekių kainų raidą ir ateityje, kadangi šiuo metu sumažėjusios metalų ir krovinių gabenimo jūriniais konteineriais kainos gamintojų kainose atsispindės tik po kurio laiko. Be to, jų įtaką slopins išaugusios energijos išteklių kainos. Kitos grynosios infliacijos komponentės – paslaugų, kurios itin susijusios su vidaus ekonomine raida – kainos rugpjūčio mėn. kilo 12,8 proc. metiniu tempu, t. y. panašiai kaip ir liepos mėn. (12,7 %). Tam reikšmingą įtaką darė didėjantis aukštesnės palyginamosios bazės efektas. Šiek tiek prislopus Lietuvos ekonomikos aktyvumui ir veikiant bazės efektui, metinis paslaugų kainų augimas turėtų pradėti slopti.

4 intarpas. Kokie yra infliaciją lemiantys veiksniai ir ką jie sako apie infliacijos ir jos poveikio mažinimo priemonių tinkamumą?

Šiuo metu, kai Lietuvoje vis dar fiksuojama itin reikšmingai išaugusi infliacija, o situacija dujų ir elektros rinkose kelia naujų iššūkių, labai svarbu suprasti infliaciją lemiančius veiksnius. Šių veiksnių identifikavimas ir jų poveikio masto įvertinimas gali duoti vertingų įžvalgų priimant sprendimus dėl infliacijos ir jos poveikio mažinimo priemonių.

Šiame intarpe infliaciją Lietuvoje lemiantys veiksniai nagrinėjami taikant regresinę analizę, pagrįstą Filipso kreivių modelių specifikacijomis[45]. Atskirai atlikta tiek bendrąją, tiek grynąją[46] infliaciją lemiančių veiksnių analizė, todėl kaip priklausomi kintamieji buvo naudojami atitinkamai bendrasis SVKI[47] indeksas ir grynosios infliacijos[48] SVKI subindeksas. Sudarant ekonometrinius infliacijos veiksnių modelius kaip nepriklausomi kintamieji buvo įtraukti infliacijos inerciją ir jos lūkesčius, paklausos spaudimą ir pasiūlos šokus atspindinys veiksniai. Konkrečiau, empiriniai Filipso kreivių modeliai specifikuoti įtraukiant šiuos nepriklausomus kintamuosius: 1) infliacijos vėlavimus, kurie paprastai yra siejami su infliacijos inertiškumu; 2) ciklinį paklausos veiksnį, kurį reprezentuoja gamybos atotrūkio, nedarbo lygio ar įtampos darbo rinkoje[49] kintamieji; 3) pasiūlos šokus atspindintį kintamųjų rinkinį, galintį padėti paaiškinti infliacijos kintamumą, nulemtą daugiausia išorės veiksnių, pavyzdžiui, energijos, maisto žaliavų kainų ar importuojamų kainų pokyčių; 4) infliacijos lūkesčius[50]. Modeliai įvertinti naudojant ketvirtinius 2010–2021 m. duomenis[51].

Bendrosios infliacijos modelis atskleidžia reikšmingą išorės veiksnių įtaką. Siekiant įvertinti išorės veiksnių poveikį, bendrosios infliacijos modelio atveju kaip kintamieji buvo įtraukti ES maisto, įskaitant alkoholinius gėrimus ir tabaką, kainų indeksas (maistas.ES, COICOP kodas – CP01), importuotos energijos (imp.energ.), importuotų ilgalaikio (imp.ilg.pr.) ir trumpalaikio vartojimo prekių kainų indeksai, o cikliniam paklausos veiksniui atspindėti buvo įtrauktas nedarbo lygio (nedarbas) kintamasis[52]. Taip pat į modelį buvo įtrauktas lūkesčių kintamasis ir infliacijos vėlavimai. Pašalinus nereikšmingus kintamuosius, nustatyta, kad bendrąją infliaciją geriausiai aprašo ši lygtis:

$$infliacija_t = -0{,}004 + 0{,}51 infliacija_{t-2} - 0{,}34 infliacija_{t-3} - 0{,}04\Delta\log(nedarbas)_{t-1} + 0{,}35\Delta\log(maistas.ES)_{t-1} + 0{,}17\Delta\log(imp.ilg.pr.)_{t-1} + 0{,}03\Delta\log(imp.energ.)_{t-1} + \varepsilon_t.$$

Remiantis šiuo modeliu nustatyta, kad nedarbo lygio augimo tempui per ketvirtį padidėjus 1 proc., ketvirtinė infliacija[53] sumažėja 0,04 proc., ir atvirkščiai – sumažėjus 1 proc., ketvirtinė infliacija padidėja 0,04 proc. Mažėjantis nedarbo lygis rodo gerėjančią ekonomikos ciklinę padėtį – kylantį ekonomikos aktyvumą, kuriam esant prekių ir paslaugų paklausa auga ir lemia spartesnį kainų kilimą. Vartotojų kainoms Lietuvoje taip pat yra svarbios pasaulinės maisto, energijos ir kitų žaliavų kainos, nes jų pokyčiai daro įtaką gamybos savikainai, o per tai ir galutinėms produkto kainoms, kurios pasiekia vartotojus. Šių veiksnių įtaka infliacijai Lietuvoje vertinama įtraukiant į modelį ES maisto kainų, importuotų ilgalaikio

[45] Analizė atlikta remiantis Benkovskis K., Kulikov D., Paula D. ir Ruud L. (2009). Inflation in the Baltic countries. Teminių straipsnių serija, Nr. 1–2. Šaltinis internete čia.

[46] Grynoji infliacija – SVKI indekso pokytis, neapimantis labiausiai svyruojančių – energijos, maisto, alkoholio ir tabako – komponenčių.

[47] COICOP (individualaus vartojimo išlaidų pagal paskirtį klasifikatorius) kodas – CP00.

[48] COICOP kodas – TOT_X_NRG_FOOD.

[49] Įtampos darbo rinkoje rodiklis apskaičiuojamas kaip laisvų darbo vietų ir bedarbių santykis.

[50] Gyventojų nuomonė, kiek per artimiausius 12 mėn. pasikeis kainos (vartotojų nuomonių tyrimo rezultatai, Lietuvos statistikos departamento duomenys).

[51] Siekiant užtikrinti analizėje taikytų laiko eilučių stacionarumą, jos buvo logaritmuotos (išskyrus įtampos darbo rinkoje ir gamybos atotrūkio rodiklius), o įvairios modelių specifikacijos vertintos taikant pirmus logaritmuotų eilučių skirtumus, kurie iš esmės gali būti interpretuojami kaip atitinkamų rodiklių augimo tempai. Sezoniškumas iš kintamųjų pašalintas remiantis fiktyviais kintamaisiais.

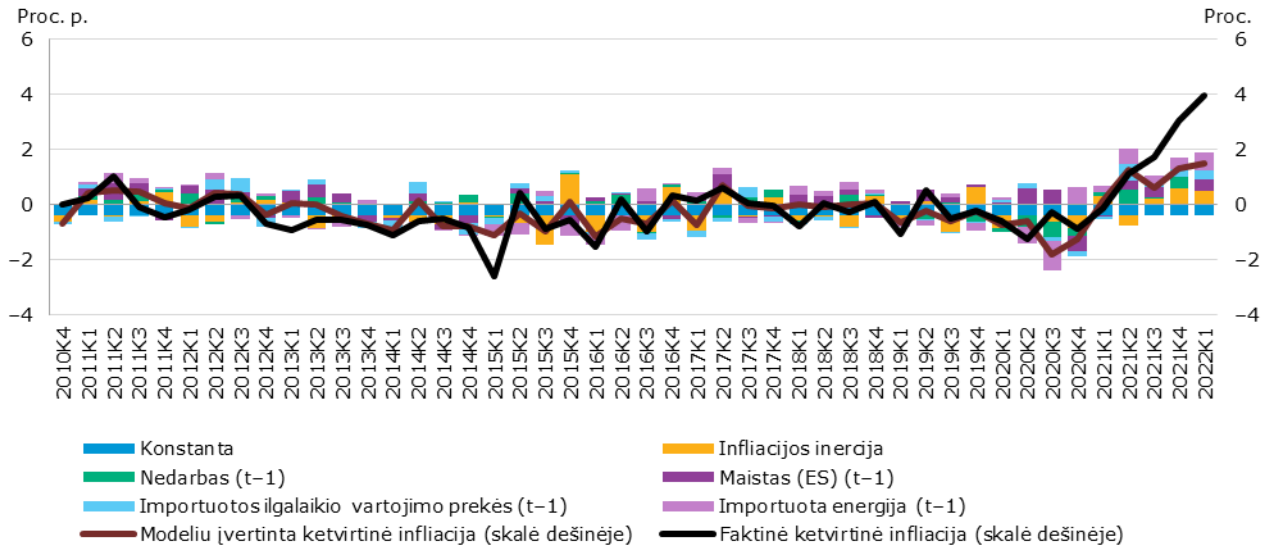
[52] Kadangi ciklas paprastai matuojamas per gamybos atotrūkio rodiklį, atliekant pradinį vertinimą, į lygtį buvo įtrauktas gamybos atotrūkio kintamasis, tačiau, atsižvelgiant į modelio patikimumo ir ekonominio ženklų teisingumo kriterijus, gamybos atotrūkio kintamasis buvo pakeistas nedarbo lygio kintamuoju.

[53] Ketvirtinė infliacija parodo vartotojų kainų pokyčius per ketvirtį.

vartojimo prekių ir importuotos energijos kainų indeksus, kurių koeficientai pirmiau pateiktoje regresijos lygtyje yra statistiškai reikšmingi. Įvertinta, kad 1 proc. padidėjus importuotų ilgalaikio vartojimo prekių kainų augimo tempui, ketvirtinė infliacija padidėja 0,17 proc., o 1 proc. išaugus importuotų energijos prekių kainų augimo tempui, ketvirtinė infliacija padidėja 0,03 proc. Tiesa, svarbu atkreipti dėmesį, jog nedidelė koeficiento reikšmė nereiškia, kad importuotų energijos kainų poveikis infliacijai yra nedidelis, kadangi poveikis priklauso ir nuo to, kokiu dydžiu kinta pats nepriklausomas kintamasis – importuotos energijos kainos. Atsižvelgus į pastaruoju metu sparčiai kilusias importuotos energijos kainas, energijos kainų augimas pastaruosius pora metų buvo pagrindinis infliaciją lemiantis veiksnys (žr. A pav.). Įvertinus ES maisto kainų poveikį, nustatyta, kad 1 proc. išaugus maisto kainų augimo tempui ES, infliacija Lietuvoje padidėja 0,34 proc. Tiesa, didelė koeficiento reikšmė vertinama kritiškai – tikėtina, kad į šį įvertį patenka ir šiek tiek kitų veiksnių poveikio[54]. Be to, didelė koeficiento reikšmė nereiškia, kad maisto kainų ES augimas buvo pagrindinis infliaciją lemiantis veiksnys (žr. A pav.). Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje aiškiai padidėja modeliu nepaaiškintos infliacijos dalis, tai patvirtina nuo 2021 m. vidurio prasidėjusios infliacijos didėjimo išskirtinumą.

Pastaruosius pora metų didžiausią įtaką infliacijai daro importuotos energijos kainos.

A pav. Bendrosios ketvirtinės infliacijos išskaidymas

Šaltiniai: Eurostatas, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Grynąją infliaciją reikšmingai veikia vidaus veiksniai. Atsižvelgus į modelio patikimumo kriterijus, kaip ciklinį paklausos veiksnį reprezentuojantis kintamasis į modelį buvo įtraukta įtampa darbo rinkoje (įtampa), o išorės veiksnių įtaka vertinta pasitelkus ES elektros ir dujų kainų indeksą (el.duj.ES, COICOP kodas – CP045), importuotų ilgalaikio (imp.ilg.pr.) ir trumpalaikio vartojimo prekių kainų indeksus. Į grynosios infliacijos (gr.infliacija) modelį buvo įtrauktas ir maisto, įskaitant alkoholinius gėrimus ir tabaką, kainų indeksas, tačiau Lietuvos (ne ES, kaip bendrosios infliacijos atveju). Taip pat į modelį buvo įtrauktas lūkesčių kintamasis ir infliacijos vėlavimai. Pašalinus nereikšmingus kintamuosius, nustatyta, kad grynąją infliaciją aprašo ši modelio lygtis:

$$gr.infliacija_t = -0{,}001 + 0{,}32gr.infliacija_{t-4} + 0{,}09\Delta\text{įtampa}_{t-1} + 0{,}09\Delta\log(el.duj.ES)_{t-1} + 0{,}10\Delta\log(imp.ilg.pr.)_{t-1} + \varepsilon_t.$$

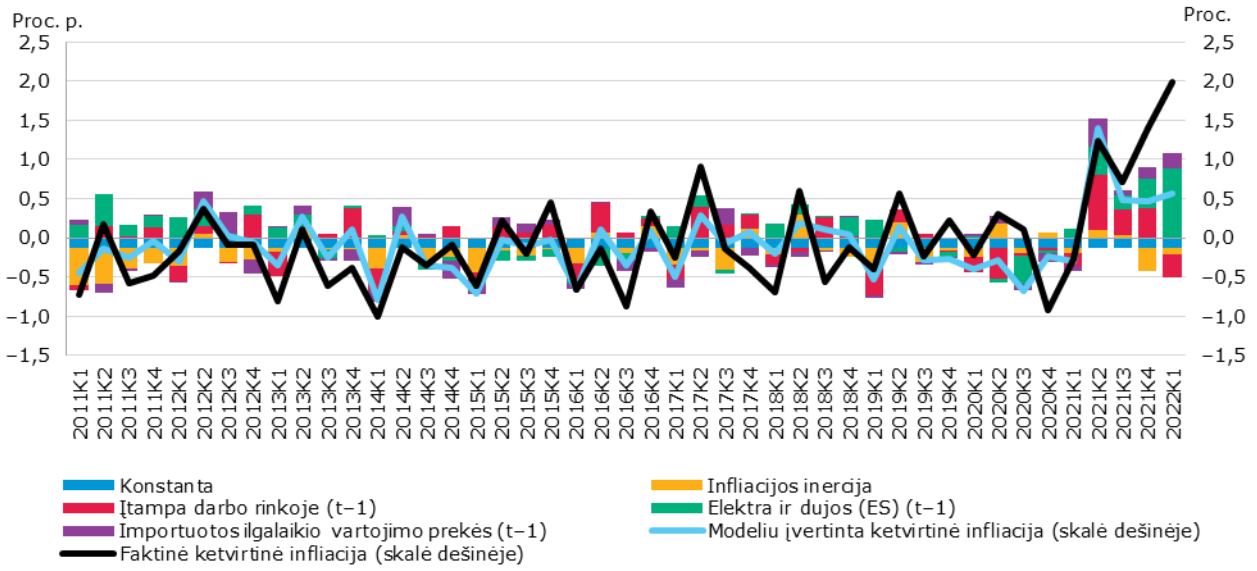
Kaip ir buvo galima tikėtis, nustatyta, kad įtampos darbo rinkoje pokyčiai stipriai veikia infliaciją – įtampos darbo rinkoje rodikliui padidėjus 0,01, ketvirtinė grynoji infliacija padidėja 0,09 proc.

[54] Nors pagal *Variance Inflation Factor* (VIF) multikolinearumo testą multikolinearumas nenustatytas.

Atsižvelgiant į faktinę modelyje esančių nepriklausomų kintamųjų raidą, įtampos darbo rinkoje rodiklis beveik visu analizuojamu laikotarpiu buvo pagrindinis grynąją infliaciją lėmęs veiksnys (žr. B pav.). Kitaip tariant, šis rezultatas rodo, kad grynosios infliacijos dinamikai reikšmingą įtaką daro šalies padėtis verslo ciklo fazės atžvilgiu, ypač situacijos darbo rinkoje požiūriu. Į kitų nustatytų reikšmingų kintamųjų pokyčius grynoji infliacija reaguoja panašiai – 1 proc. padidėjus elektros ir dujų kainų augimo tempui ES, grynoji infliacija padidėja 0,09 proc., o 1 proc. padidėjus importuojamų ilgalaikio vartojimo prekių kainų augimo tempui, grynoji infliacija padidėja per 0,1 proc. Tiesa, būtent šių metų pirmąjį ketvirtį, sparčiai brangstant energijai, elektros ir dujų kainų įtaka grynajai infliacijai buvo didžiausia.

Grynąją infliaciją daugiausia lemia vidaus veiksniai – ciklinį paklausos veiksnį reprezentuojanti įtampa darbo rinkoje.

B pav. Grynosios ketvirtinės infliacijos išskaidymas

Šaltiniai: Eurostatas, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Šios analizės metu padarytos įžvalgos galėtų būti naudingos svarstant ir tinkamai parenkant infliacijos mažinimo bei jos pasekmių gyventojams ir verslui švelninimo priemones. Regresinė analizė rodo, kad pastaruosius porą metų bendrajai infliacijai didžiausią įtaką turėjo išorės veiksniai (importuotos energijos kainos), tačiau prie jos padidėjimo prisidėjo ir vidaus veiksniai (ypač prie grynosios infliacijos). Atsižvelgus į regresinės analizės metu atskleistus infliaciją lemiančius veiksnius, matyti, kad Lietuvos institucijų galimybės efektyviai paveikti išorės veiksnius yra ribotos, tačiau jos gali turėti įtakos vidaus veiksniams. Svarstant vidaus veiksnius, neretai kyla pagunda kovoti su infliacija mažinant tam tikrų mokesčių tarifus (pvz., PVM), tačiau tokių sprendimų tarptautinė praktika ir ekonominės literatūros įžvalgos rodo, kad mokesčių tarifų mažinimo poveikis galutiniam vartotojui yra mažas[55], bet fiskaline prasme dažniausiai nulemia reikšmingą pajamų netekimą. Dėl to gerokai racionaliau būtų telkti pastangas infliacijos poveikio gyventojams ir verslui švelninimui. Atkreiptinas dėmesys, kad tai neturėtų būti daroma tomis priemonėmis, kurios didintų įtampą darbo rinkoje (pvz., teikti perteklinę paramą ar vykdyti perteklinį išlaidavimą, o tai stipriai didintų paklausą šalies viduje), nes analizė rodo, kad didelė įtampa darbo rinkoje reikšmingai didina infliaciją.

Svarstant šiuo metu susidariusios aukštos infliacijos ir jos poveikio mažinimo priemones, trumpuoju laikotarpiu siūloma laikytis tokių principų: 1) vykdyti fokusuotą socialinę politiką, išteklius nukreipiant tikslinei pagalbai pažeidžiamiausiems gyventojams; 2) tobulinti sisteminius ir automatinius socialinės

[55] Benedek R., Mooij R., Keen M. ir Wingeder Ph. (2015). Estimating VAT Pass Through. Darbo straipsnių serija, 15/214. Šaltinis internete čia.

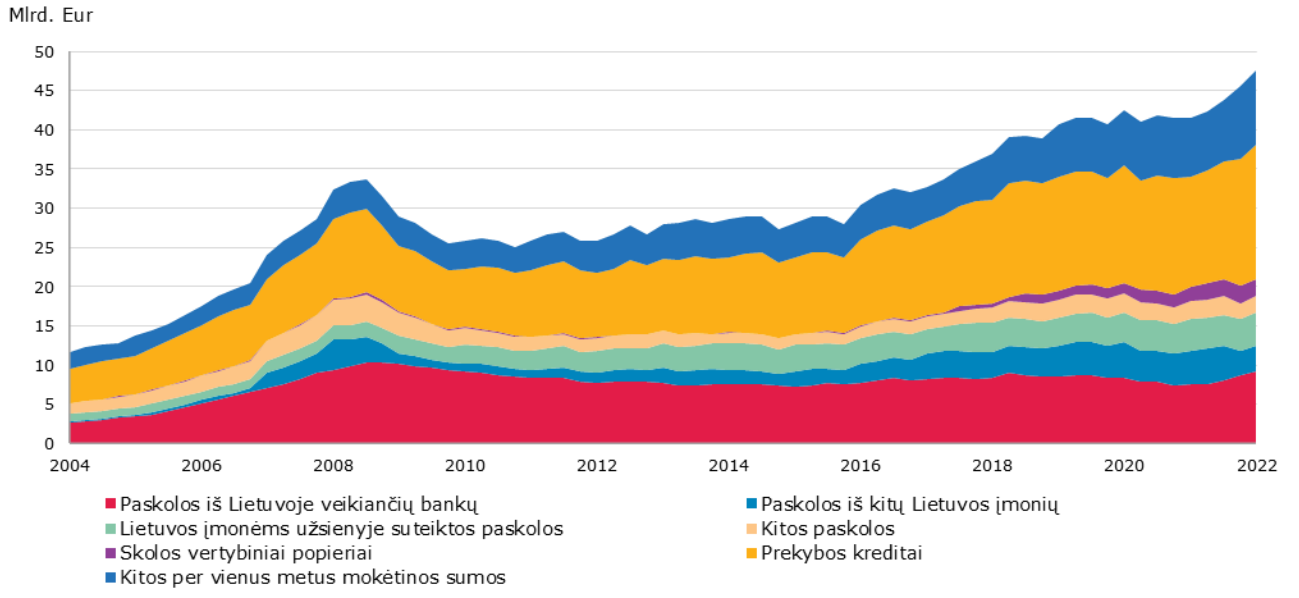
paramos mechanizmus, pagal kuriuos parama gyventojus pasiektų tik tada, kai jų gyvenimo sąlygos atitiks iš anksto numatytus kriterijus; 3) energijos kainų didėjimas didina paskatas mažiau ir (arba) efektyviau naudoti energiją, todėl taikomos priemonės neturėtų šių paskatų panaikinti; 4) fiskalinės priemonės neturėtų lemti perteklinės paklausos ekonomikoje susidarymo, nes tai skatina infliaciją; 5) siūlyti tobulinti *Nord Pool* biržos algoritmą; 6) energetinis šokas skirtingas verslo šakas veikia nevienodai, todėl, svarstant paramą verslui, pirmiausia reiktų koncentruotis į labiausiai nuo energijos priklausomus ir paveiktus sektorius; svarbus yra laiko veiksnys – esminis šokas prasidėjo šių metų liepos mėn. Ilgesnėje perspektyvoje siūloma: 1) investuoti į elektros energijos generaciją, kuri leistų elektros kainas Lietuvoje atsieti nuo iškastinio kuro; 2) skatinti mažesnį energijos vartojimą didinant šalies energetinį efektyvumą.

7. Ekonomikos finansavimas

Sparčiai augant infliacijai, ne finansų įmonių ir namų ūkių finansiniai įsipareigojimai didėjo vis sparčiau, tačiau neapibrėžtumą dėl tolesnės kreditavimo raidos didina karo padarinių keliama ekonominio aktyvumo sulėtėjimo rizika. Remiantis naujausiais Lietuvos banko duomenimis, 2022 m. pirmąjį ketvirtį Lietuvos gyventojų turimi finansiniai įsipareigojimai sudarė 15,2 mlrd. Eur ir per pusmetį padidėjo 9,9 proc. (metinis namų ūkių finansinių įsipareigojimų augimas sudarė 15,7 %). Didžiausią įtaką bendram namų ūkių finansavimo augimui turėjo reikšmingai didėjęs finansavimas iš finansų įstaigų: namų ūkių turimų paskolų suma 2022 m. pirmąjį ketvirtį buvo 12,8 proc. didesnė nei prieš metus. Nagrinėjamu laikotarpiu ne finansų įmonių finansiniai įsipareigojimai per pusmetį padidėjo 8,9 proc. ir sudarė 47,6 mlrd. Eur (metinis įmonių finansinių įsipareigojimų augimas sudarė 14,9 %) (žr. 19 pav.). Reikšmingai augo įmonių finansavimas prekybos kreditais – didėjantį įmonių finansavimą daugiausia lėmė atidėti atsiskaitymai su Lietuvos namų ūkiais ir užsienio rezidentais, per metus padidėję atitinkamai 41,6 ir 38,9 proc. 2022 m. pirmąjį ketvirtį, palyginti su praėjusių metų atitinkamu ketvirčiu, namų ūkių finansinis turtas didėjo sparčiau nei įsipareigojimai, todėl grynasis finansinis turtas (skirtumas tarp finansinių įsipareigojimų ir turto) padidėjo 3,1 proc. Ne finansų įmonių finansiniai įsipareigojimai per tą patį laikotarpį didėjo sparčiau už jų turimą finansinį turtą: nuo 2022 m. pradžios matomą nuoseklų ne finansų įmonių indėlių mažėjimą daugiausia lėmė tai, kad įmonės atkuria per pandemiją sumažėjusias atsargas sandėliuose, dėl išaugusios infliacijos sumoka daugiau už importuojamas žaliavas ir produktus, o per pandemiją teiktos valstybės pagalbos verslui priemonės baigiasi. Dėl šių priežasčių ne finansų įmonių grynasis finansinis turtas sumažėjo 81,3 proc.[56] Tikėtina, kad aukšta infliacija ir senkančios įmonių per COVID-19 pandemiją sukauptos lėšos ateityje ir toliau lems didesnę kredito paklausą apyvartinėms lėšoms, tačiau karo keliamas neapibrėžtumas ir ekonominio aktyvumo sulėtėjimo rizika gali lemti sumažėjusį įmonių poreikį skolintis investiciniams tikslams.

Įmonių finansavimas reikšmingai didėjo, ypač nebankiniame sektoriuje.

19 pav. Ne finansų įmonių įsipareigojimų struktūra

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Augant būsto, vartojimo ir kitų paskolų srautams, PFĮ namų ūkiams suteiktų paskolų portfelis 2022 m. antrąjį ketvirtį taip pat didėjo. Naujų PFĮ suteiktų paskolų namų ūkiams srautas 2022 m.

[56] Neįtraukus biržinių ir nebiržinių akcijų, ne finansų įmonių turimi finansiniai įsipareigojimai 2021 m. pirmąjį ketvirtį viršijo jų turimą finansinį turtą 3,7, o 2022 m. pirmąjį ketvirtį – 6,7 mlrd. Eur (grynasis finansinis turtas buvo neigiamas).

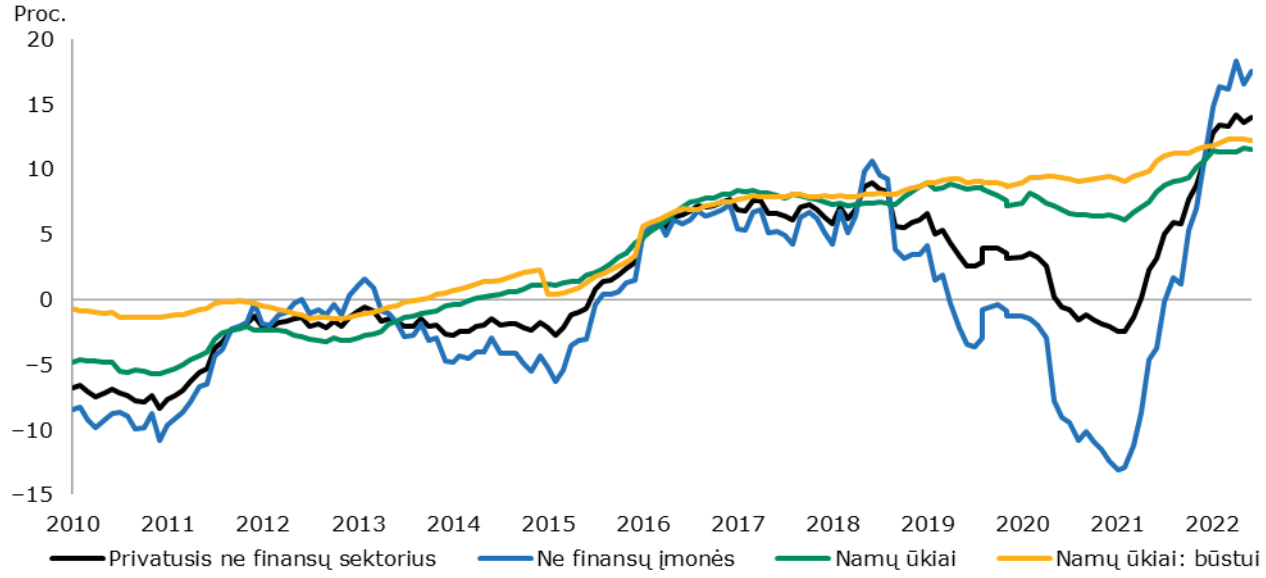
antrąjį ketvirtį buvo 15,0 proc. didesnis nei ankstesnį ketvirtį ir 24,0 proc. didesnis nei vidutinis ketvirtinis srautas 2021 m. Prie paskolų srauto augimo daugiausia prisidėjo vartojimo ir kitos paskolos, kurių srautas, vyraujant istoriškai didelei infliacijai, taip pat į vartojimo paskolų rinką ateinant naujiems dalyviams, per 2022 m. antrąjį ketvirtį paaugo 40,0 proc. Naujų būsto paskolų srautas minimu laikotarpiu buvo 7,0 proc. didesnis nei 2022 m. pirmąjį ketvirtį, šių paskolų srautas pastaraisiais mėnesiais daugiausia didėjo dėl spartaus būsto kainų augimo ir poreikio skolintis didesnę sumą. Didėjant paskolų namų ūkiams srautui, sparčiau augo ir PFĮ namų ūkiams suteiktų paskolų portfelis, kuris 2022 m. birželio mėn. buvo 11,5 proc. didesnis nei prieš metus (0,2 proc. p. daugiau nei kovo mėn.) (žr. 20 pav.). Prie portfelio augimo labiausiai prisidėjo būsto paskolos, kurių portfelio metinis augimo tempas sudarė 12,2 proc. ir buvo 0,1 proc. punkto mažesnis nei kovo mėn., tačiau ir toliau buvo vienas sparčiausių nuo 2009 m. Metinis vartojimo ir kitų paskolų portfelio augimo tempas atitinkamu laikotarpiu sudarė 8,5 proc. (2,1 proc. p. daugiau nei kovo mėn.). Per minimą laikotarpį suteiktų būsto bei vartojimo ir kitų paskolų skaičius sudarė atitinkamai 7,3 ir 123,9 tūkst., o jų vidutinė suma sudarė atitinkamai 81,2 ir 4,0 tūkst. Eur. Palyginti su atitinkamu laikotarpiu prieš metus, būsto paskolų skaičius sumažėjo 10,1 proc., o jų vidutinė suma padidėjo 18,0 proc. Vartojimo ir kitų paskolų skaičius ir vidutinė suma padidėjo atitinkamai 19,1 ir 2,7 proc.

PFĮ paskolų ne finansų įmonėms portfelis 2022 m. antrąjį ketvirtį didėjo dar sparčiau nei pirmąjį ketvirtį tiek dėl išaugusių naujų paskolų srautų, tiek ir dėl žemos palyginamosios bazės efekto. 2022 m. antrąjį ketvirtį PFĮ suteiktų paskolų ne finansų įmonėms srautas augo ir buvo 38,9 proc. didesnis nei pirmąjį ketvirtį bei 24,2 proc. didesnis nei vidutinis ketvirtinis srautas 2021 m. Nors dėl išaugusio neapibrėžtumo verslo lūkesčiai vis dar yra prislopę, naujų paskolų srautai tebėra padidėję, o tam įtakos turi ir besibaigiančios valstybės paramos lėšos bei dėl pakilusių kainų padidėjęs apyvartinių lėšų poreikis. Bendras PFĮ paskolų ne finansų įmonėms portfelis 2022 m. birželio mėn. buvo 17,5 proc. didesnis nei prieš metus (augimo tempas – 1,3 proc. p. didesnis nei kovo mėn.)[57]. Daugiausia prie bendro portfelio metinio augimo tempo prisidėjo transporto ir saugojimo bei elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo sektorių portfeliai, kurie per metus padidėjo atitinkamai 45,5 ir 44,9 proc. Per minimą laikotarpį suteiktų ne finansų įmonių paskolų skaičius sudarė 9,2 tūkst., o jų vidutinė suma sudarė 126,9 tūkst. Eur. Palyginti su atitinkamu laikotarpiu prieš metus, ne finansų įmonių paskolų skaičius sumažėjo 13,0, o jų vidutinė suma padidėjo 14,7 proc.

[57] Tokį didelį augimo tempo spartėjimą iš dalies lėmė 2021 m. spalio mėn. prie „OP Corporate Bank" prijungta lizingo paslaugas verslui teikusi antrinė grupės įmonė „OP Finance". Šį veiksnį pašalinus, paskolų ne finansų įmonėms portfelio metinis augimas 2022 m. birželio mėn. būtų 5,6 proc. punkto mažesnis ir sudarytų 11,9 proc.

Vis dar sparčiai didėjantis būsto kreditavimas lemia aukštą namų ūkių finansavimo tempą, o įmonių paskolų portfelis 2022 m. antrąjį ketvirtį toliau sparčiai augo.

20 pav. Ne finansų įmonėms ir namų ūkiams suteiktų PFĮ paskolų portfelio metinis pokytis

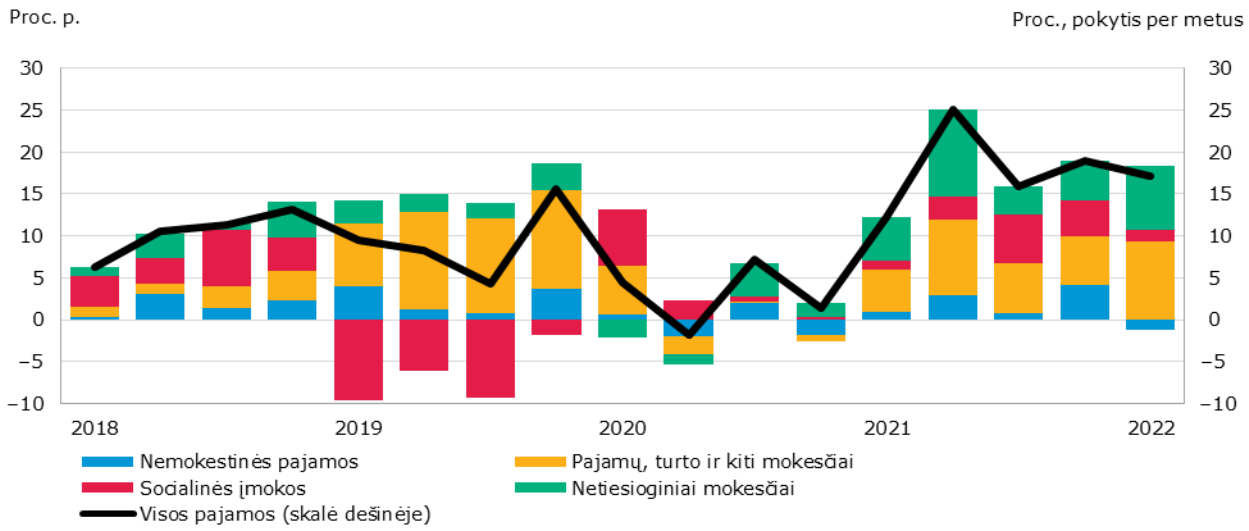
Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

8. Valdžios sektoriaus finansai

Dėl vis dar sparčiai augančių pajamų valdžios sektoriaus balanso perteklius 2022 m. pirmąjį ketvirtį buvo didesnis nei ankstesnių metų pirmaisiais ketvirčiais. Pertekliaus susidarymą lėmė gerokai sparčiau už išlaidas padidėjusios valdžios sektoriaus pajamos (žr. 21 pav.). Pajamos augo dėl šių pagrindinių priežasčių. Pirma, pirmąjį ketvirtį gana reikšmingai padidėjo mokesčių surinkimui didelę įtaką turintys makroekonominiai rodikliai – ūgtelėjo namų ūkių vartojimo išlaidos, kurias savo ruožtu teigiamai veikė pakilęs darbo užmokestis ir užimtųjų skaičius. Dėl to pajamos iš pagrindinių mokesčių ir socialinių įmokų augo gana sparčiai. Antra, prie gana spartaus valdžios sektoriaus pajamų augimo taip pat prisidėjo ir grįžtantys mokesčių atidėjimai. Tai geriausiai matyti analizuojant PVM nepriemokos dinamiką: PVM nepriemoka 2022 m. gegužės mėn. sudarė maždaug 380 mln. Eur[58] ir, palyginti su 2021 m. gruodžio mėn., sumažėjo apie 90 mln. Eur. Be to, dėl gerokai padidėjusių kokso ir rafinuotų naftos produktų gamybos kainų vidaus rinkoje Lietuvoje veikianti naftos perdirbimo įmonė į biudžetą pervedė gerokai daugiau PVM. Prie valdžios sektoriaus pajamų iš GPM prieaugio gana reikšmingai prisidėjo apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų, administracinės ir aptarnavimo veiklos, meninės, pramoginės ir poilsio organizavimo veiklų sumokėtas GPM, nes susidarė žemos palyginamosios bazės efektas: 2021 m. pirmąjį ketvirtį šių veiklų aktyvumas dėl pandemijos buvo stipriai apribotas, o šių metų pirmąjį ketvirtį dauguma apribojimų buvo panaikinti.

Valdžios sektoriaus pajamų augimą lėmė didelė vidaus paklausa, pandemijos ribojimų atlaisvinimas ir grąžinama mokesčių nepriemoka.

21 pav. Valdžios sektoriaus pajamų metiniai pokyčiai ir jų kaitos veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

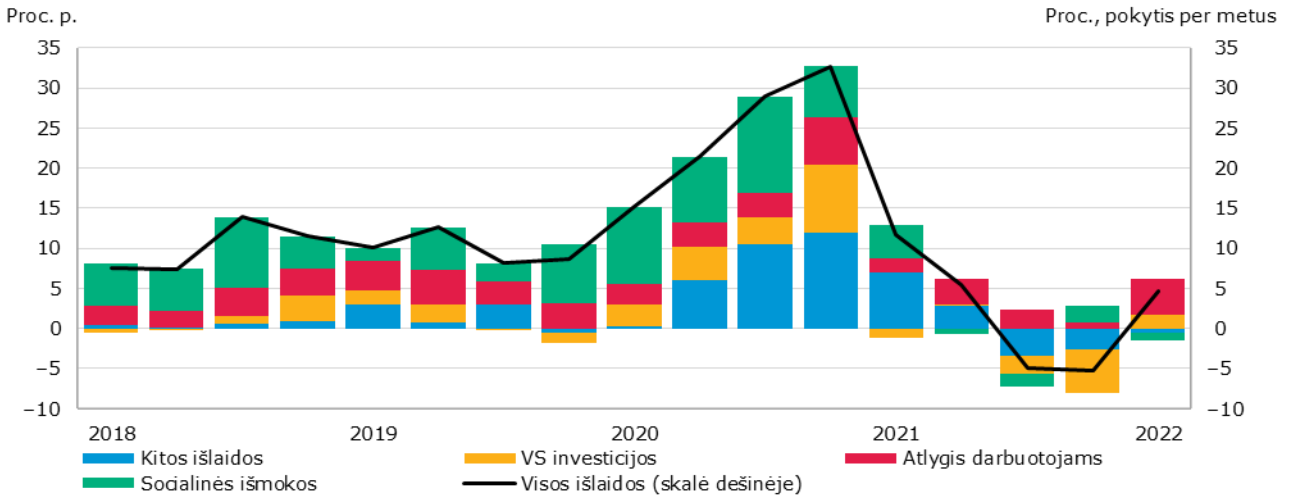
Valdžios sektoriaus išlaidos 2022 m. pirmąjį ketvirtį buvo maždaug 5 proc. didesnės nei prieš metus daugiausia dėl didesnių išlaidų atlygiui valdžios sektoriaus darbuotojams, investicijoms ir kapitalo pervedimams, tarpinio vartojimo prekėms ir paslaugoms pirkti (žr. 22 pav.). Valdžios sektoriaus investicijos, kurios 2021 m. buvo sumažėjusios maždaug penktadaliu, 2022 m. pirmąjį ketvirtį atsigavo ir buvo apie 20 proc. didesnės. Šį padidėjimą daugiausia lėmė valstybės biudžeto lėšų pervedimas už sienos su Baltarusija statybą. Taip pat neatmestina, kad prie gausesnių investicijų prisidėjo ir ūgtelėjusios gautos ES lėšos: iš valstybės biudžeto vykdymo ataskaitos matyti, kad per 2022 m. pirmąjį pusmetį iš ES ir kitos tarptautinės paramos lėšų apmokėtų išlaidų suma buvo maždaug

[58] Valstybinės mokesčių inspekcijos ataskaita „PVM deklaracijų duomenys ir gautos pajamos“, 2022 m. liepos 20 d.

dešimtadaliu didesnė nei prieš metus, taip pat šiek tiek pagerėjo ir metinio ES lėšų plano vykdymas (įvykdytas 52 %). Pirmąjį ketvirtį reikšmingai sumažėjus su pandemija susijusios paramos teikimui, mažėjo valdžios sektoriaus parama šeimoms. Kartu su mažesnėmis nedarbo išmokų sumomis tai buvo pagrindinis visas socialines išmokas sumažinęs veiksnys, palyginti su prieš metus išleista suma. Nedarbo išmokų mažėjimui daro įtaką vis dar gera darbo rinkos padėtis: didėja darbo jėga ir užimtumas, o nedarbo lygis 2022 m. antrąjį ketvirtį sumažėjo iki beveik 5 proc.

Valdžios sektoriaus išlaidų augimą lėmė padidėjęs atlygis darbuotojams ir gausesnės investicijos.

22 pav. Valdžios sektoriaus išlaidų metiniai pokyčiai ir jų kaitos veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis pirmąjį ketvirtį buvo gerokai mažesnis nei prieš metus ir sudarė 40 proc. Skolos santykio sumažėjimą maždaug 5 proc. punktais lėmė vasario mėn. išpirkta daugiau nei 1 mlrd. Eur vertės obligacijų emisija, taip pat dėl susidariusio pertekliaus galimai šiek tiek mažesnis poreikis skolintis. Jeigu 2022 m. antrąją pusę neįvyks ekonominių sukrėtimų, kurių poveikio švelninimui prireiktų reikšmingų biudžeto lėšų, tikėtina, kad artimas 40 proc. skolos ir BVP santykis turėtų būti iki 2022 m. pabaigos.

Santrumpos

BVP	bendrasis vidaus produktas
ECB	Europos Centrinis Bankas
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
EURIBOR	Europos vidutinė tarpbankinės rinkos palūkanų norma (angl. *euro interbank offered rate*)
Eurosistema	Europos Centrinis Bankas ir euro zonos centriniai bankai
Eurostatas	Europos Sąjungos statistikos tarnyba
GPM	gyventojų pajamų mokestis
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
JK	Jungtinė Karalystė
MMA	minimalioji mėnesinė alga
NT	nekilnojamasis turtas
PFĮ	pinigų finansų įstaigos
PVI	pirkimo vadybininkų indeksas
PVM	pridėtinės vertės indeksas
SVKI	suderintasis vartotojų kainų indeksas
TVF	Tarptautinis valiutos fondas
VDU	vidutinis darbo užmokestis
VMI	Valstybinė mokesčių inspekcija

© Lietuvos bankas

Gedimino pr. 6, LT-01103 Vilnius

www.lb.lt

Lietuvos ekonomikos apžvalgoje nagrinėjama realiojo sektoriaus, kainų, viešųjų finansų ir kredito kaita Lietuvoje, taip pat numatoma šalies ekonomikos raida. Apžvalgoje pateikiama medžiaga yra statistinių duomenų analizės, modeliavimo ir ekspertų vertinimo rezultatas. Apžvalgą rengia Lietuvos bankas.

Apžvalga pagrįsta informacija, paskelbta iki 2022 m. rugsėjo 9 d.

Leidžiama perspausdinti švietimo ir nekomerciniais tikslais, jei nurodomas šaltinis.

ISSN 2029-8358 (online)